प्रदेश राजपत्र

प्रदेश नं. १, प्रदेश सरकारद्वारा प्रकाशित

खण्ड २) विराटनगर, नेपाल, भाद्र ३० गते, २०७६ साल (अतिरिक्ताङ्क २३

भाग १

प्रदेश सरकार

प्रदेश नं. १, विराटनगर, नेपाल

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयको सूचना

नेपालको संविधानको धारा १७५ बमोजिमको प्रदेश सभाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

संवत् २०७६ सालको ऐन नं. १७

<u>प्रदेश सहकारी सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन</u>

<u>प्रस्तावना</u>ः सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त अनुरुप प्रदेशस्तरमा कृषक, कालीगढ, श्रमिक, न्यून आय भएका समूह एवम् सीमान्तकृत समुदाय तथा सर्वसाधारण उपभोक्ता माझ छरिएर रहेको श्रम, पूँजी, प्रविधि तथा सिपलाई एकीकृत गर्दै आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक उन्नयन गर्न समुदायमा आधारित, सदस्यकेन्द्रित व्यवसायिक सहकारी संघ संस्थाहरुको गठन,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

संचालन, नियमन र प्रवर्द्धनको सम्वन्धमा कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको संविधानको धारा १७५ बमोजिम प्रदेश नं.१ को प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद – १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः (१) यस ऐनको नाम **"प्रदेश सहकारी ऐन,२०७६"** रहेको छ।

(२) यो ऐन प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशन भएको मितिदेखि लागू हुनेछ।

२. परिभाषाः विषय र प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) **"आन्तरिक कार्यविधि"** भन्नाले सहकारी संघ वा संस्थाले यस ऐन, नियम र विनियम बमोजिम बनाएको आन्तरिक कार्यविधि सम्झनुपर्छ।

(ख) **"कसूर"** भन्नाले यस ऐनबमोजिमको कसूर सम्झनुपर्छ।

(ग) **"तोकिएको" वा "तोकिएबमोजिम"** भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनुपर्छ।

(घ) **"परिवार"** भन्नाले सदस्यको पति वा पत्नी, छोरा, बुहारी, छोरी, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, बाबु, आमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

सौतेनी आमा र आफूले पालन पोषण गर्नुपर्ने दाजु, भाउजु, भाइ, बुहारी र दिदी, बहिनी सम्झनुपर्छ।

तर सो शब्दले अंशबण्डा गरी वा मानो छुट्टिई आ-आफ्नो पेशा व्यवसाय गरी बसेको परिवारको सदस्यलाई जनाउनेछैन।

(ङ) **"प्राथमिक पूँजी कोष"** भन्नाले शेयर पूँजी र जगेडा कोषलाई सम्झनुपर्छ।

(च) **"बचत"** भन्नाले सदस्यले सहकारी संघ वा संस्थामा जम्मा गरेको रकम सम्झनुपर्छ।

(छ) **"मन्त्रालय"** भन्नाले सहकारी सम्बन्धी विषय हेर्ने प्रदेश सरकारको मन्त्रालय सम्झनुपर्छ।

(ज) **"मुख्य कारोबार"** भन्नाले संघ वा संस्थाले सञ्चालन गरेको व्यवसायिक क्रियाकलापहरुमा पछिल्लो आर्थिक बर्षसम्ममा परिचालित बचतको दायित्व र पछिल्लो आर्थिक वर्षको सदस्य तर्फको खरीद वा बिक्री कारोबारमा कम्तीमा तीस प्रतिशतभन्दा बढी हिस्सा भएको कारोबार सम्झनुपर्छ।

(झ) **"लेखा सुपरीवेक्षण समिति"** भन्नाले दफा ४५ बमोजिमको लेखा सुपरिवेक्षण समिति सम्झनुपर्छ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

(ञ) **“विनियम”** भन्नाले सम्वन्धित सहकारी संघ वा संस्थाले यस ऐनबमोजिम बनाएको विनियम सम्झनुपर्छ।

(ट) **"विभाग"** भन्नाले प्रदेश सहकारी रजिष्ट्रार कार्यालयलाई सम्झनुपर्छ।

(ठ) **“शेयर”** भन्नाले सहकारी संघ वा संस्थाको शेयर पूँजीको विभाजित अंश सम्झनुपर्छ।

(ड) **“समिति”** भन्नाले यस ऐन बमोजिम गठित व्यवस्थापन समिति सम्झनु पर्छ।

(ढ) **"स्थानीय तह"** भन्नाले गाउँपालिका तथा नगरपालिका सम्झनु पर्छ र सो शब्दले उपमहानगरपालिका र महानगरपालिका समेतलाई जनाउँछ।

(ण) **“सञ्चालक”** भन्नाले समितिको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष तथा सदस्य सम्झनुपर्छ र सो शब्दले समितिको पदाधिकारी समेतलाई जनाउँछ।

(त) **“सदस्य”** भन्नाले सहकारी संघ वा संस्थाको सदस्यता प्राप्त गरेको व्यक्ति सम्झनुपर्छ।

(थ) **“समिति”** भन्नाले दफा ३८ को उपदफा (१) बमोजिमको सञ्चालक समिति सम्झनुपर्छ।

(द) **"सहकारी बैंक"** भन्नाले दफा १० बमोजिम दर्ता भएको सहकारी बैंक सम्झनुपर्छ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(ध) **"सहकारी मूल्य"** भन्नाले स्वावलम्वन, स्व-उत्तरदायित्व, लोकतन्त्र, समानता, समता, ऐक्यवद्धता, इमान्दारी, खुल्लापन, सामाजिक उत्तरदायित्व तथा अरुको हेरचाह लगायत अन्तराष्ट्रिय मान्यता प्राप्त सहकारी सम्वन्धी मूल्य सम्झनुपर्छ।

(न) **"सहकारी व्यवसाय"** भन्नाले सहकारी संस्थाको विनियममा व्यवस्था भए बमोजिम सञ्चालित व्यवसायिक क्रियाकलाप सम्झनुपर्छ।

(प) **"सहकारी रजिष्ट्रार"** भन्नाले यस ऐन बमोजिम सहकारी संस्था वा सहकारी संघ तथा विषयगत तथा विशिष्टीकृत सहकारी संघ सम्बन्धी काम गर्न तोकिएको अधिकारी सम्झनु पर्दछ सो शब्दले निजको अधिकार प्रत्यायोजन गरेको कुनै अधिकारी समेतलाई जनाउँछ।

(फ) **"सहकारी सिद्धान्त"** भन्नाले स्वेच्छिक तथा खुल्ला सदस्यता, सदस्यद्वारा लोकतान्त्रिक नियन्त्रण, सदस्यको आर्थिक सहभागिता, स्वायत्तता र स्वतन्त्रता, शिक्षा, तालिम र सूचना, सहकारी-सहकारी बीच पारस्परिक सहयोग र समुदाय तथा वातावरण प्रतिको चासो लगायत अन्तराष्ट्रिय मान्यता प्राप्त सहकारी सम्वन्धी सिद्धान्त सम्झनुपर्छ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्र. नं. १

(ब) **"सहकारी संस्था"** भन्नाले प्रारम्भिक सहकारी संस्था, जिल्ला विषयगत संघ, जिल्ला सहकारी संघ, विशिष्टीकृत सहकारी संघ, प्रदेश विषयगत संघ, प्रदेश सहकारी संघ सम्झनुपर्छ र सो शब्दले सहकारी बैंकलाई समेत जनाउँछ।

(भ) **"संघ"** भन्नाले दफा १३ बमोजिम दर्ता भएको जिल्ला विषयगत संघ, जिल्ला सहकारी संघ, प्रदेश विषयगत सहकारी संघ, प्रदेश सहकारी संघ र विशिष्टीकृत सहकारी संघ सम्झनुपर्छ।

(म) **"संस्था"** भन्नाले दफा ३ बमोजिम गठन भई दफा १३ बमोजिम दर्ता भएको विषयगत वा बहुउद्देश्यीय संस्था सम्झनुपर्छ।

(य) **"साधारण सभा"** भन्नाले सहकारी संस्थाको साधारण सभा सम्झनुपर्छ।

(र) **"सरकार"** भन्नाले नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारलाई सम्झनुपर्छ।

(ल) **"प्रचलित कानून"** भन्नाले सम्वन्धित विषयका कार्यहरु गर्नका लागि नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले जारी गरेका कानूनहरुलाई सम्झनुपर्छ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद – २

<u>सहकारी संस्थाको गठन तथा दर्ता</u>

३. **<u>संस्थाको गठनः</u>** (१) कम्तीमा तीस जना नेपाली नागरिकहरु आपसमा मिली विषयगत वा वहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था गठन गर्न सक्नेछन्।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि श्रमिक, युवा लगायतले श्रम र सीपमा आधारित भई व्यवसाय गर्ने सहकारी संस्थाको हकमा पन्ध्र जना नेपाली नागरिकहरु भए पनि संस्था गठन गर्न सक्नेछन।

(३) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि एक आपसमा भूगोल जोडिएका एक भन्दा बढी नगरपालिका वा गाँउपालिका तह कार्यक्षेत्र रहने गरी सहकारी संस्था गठन गर्न सकिनेछ । त्यसरी सहकारी संस्था गठन गर्दा कम्तिमा एक सय पच्चीस जना नेपाली नागरिकहरुको सहभागिता हुनु पर्नेछ तर त्यसरी तिनबाट नगरपालिका वा गाउँपालिका कार्यक्षेत्र रहने गरी संस्था गठन गर्दा प्रत्येक नगरपालिका वा गाउँपालिकाको पचास प्रतिशत भन्दा कम वडालाई समावेश गर्न पाइनेछैन।

(४) यस दफा बमोजिम संस्था गठन गर्दा एक परिवार एक सदस्यका दरले उपदफा (१),(२) वा (३) मा उल्लिखित संख्या पुगेको हुनुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

तर दफा (१३) बमोजिम संस्था दर्ता भई प्रारम्भिक साधारण सभा समाप्त भई सकेपछि एकै परिवारका एक भन्दा बढी व्यक्तिले सो संस्थाको सदस्यता लिन बाधा पर्ने छैन।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रदेश सरकार वा प्रदेश सरकारको अनुदान वा स्वामित्वमा सञ्चालित विद्यालय, विश्वविद्यालय वा संगठित संस्थाबाट पारिश्रमिक पाउने पदमा बहाल रहेका कम्तीमा एकसय जना कर्मचारी, शिक्षक वा प्राध्यापकहरुले आपसमा मिली प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका आफ्नो पेशागत संगठनको आधारमा सदस्यता, प्रतिनिधित्व र सेवा संचालनमा तोकिएबमोजिमका शर्त बन्देजहरु पालना गर्ने गरी संस्था गठन गर्न सक्नेछन्।

तर एकसय जनाभन्दा कम संख्या रहेको एउटै कार्यालयमा कम्तीमा तीस जना कर्मचारी, शिक्षक वा प्राध्यापकहरुले आपसमा मिली सदस्यता, प्रतिनिधित्व र सेवा संचालनमा तोकिएबमोजिमका शर्त बन्देजहरु पालना गर्ने गरी संस्था गठन गर्न सक्नेछन्।

४. <u>जिल्ला विषयगत सहकारी संघको गठनः</u> सहकारी व्यवसायको विकास, प्रवर्द्धन र बजारीकरण लगायतका कार्य गर्न दफा १३ बमोजिम दर्ता भई कार्यरत रहेका कम्तीमा एघारवटा संस्थाहरुले आपसमा मिली आफ्नो विषयको जिल्ला विषयगत सहकारी संघ गठन गर्न सक्नेछन् र त्यसरी गठन गर्दा कम्तिमा पचास प्रतिशत सो जिल्लाको विषयगत संघहरु त्यस्तो जिल्ला विषयगत संघमा समावेश हुनुपर्नेछ।

तर नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारले ‘‘क’’ वर्ग भनी तोकेका दूर्गम क्षेत्रका जिल्लाहरुमा कम्तीमा छवटा संस्थाहरु आपसमा मिली जिल्ला विषयगत सहकारी संघहरु गठन गर्न सक्नेछन्।

५. <u>जिल्ला सहकारी संघको गठनः</u> (१) सहकारी व्यवसायको विकास, प्रर्वद्धन तथा बजारीकरण लगायतका कार्यमा टेवा पुर्याउन दफा १३ बमोजिम दर्ता भएका कम्तीमा पन्ध्रवटा संस्था वा जिल्ला विषयगत सहकारी संघहरु आपसमा मिली जिल्ला सहकारी संघ गठन गर्न सक्नेछन्।

तर संघीय सरकारले ‘‘क’’ वर्ग भनी तोकेका दूर्गम क्षेत्रका जिल्लाहरुमा कम्तीमा सातवटा संस्थाहरु आपसमा मिली जिल्ला सहकारी संघ गठन गर्न सक्नेछन्।

(२) उपदफा (१) बमोजिम संघ गठन गर्दा दर्ता भएका जिल्लाका पचास प्रतिशत भन्दा बढी विषयगत जिल्ला सहकारी संघ समावेश भएको हुनुपर्नेछ।

६. <u>प्रदेश विषयगत सहकारी संघको गठनः</u> सहकारी व्यवसायको विकास, प्रर्वद्धन तथा बजारीकरण लगायतका कार्यमा सहयोग पुर्याउन दफा १३ बमोजिम दर्ता भएका कम्तीमा सातवटा जिल्लाका कम्तिमा एकतीसवटा विषयगत सहकारी संस्थाहरु र जिल्ला विषयगत सहकारी संघ आपसमा मिली आफ्नो विषयसँग सम्बन्धित प्रदेश विषयगत सहकारी संघ गठन गर्न सक्नेछन्।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

र यसरी संघ गठन गर्दा दर्ता भएका प्रदेशका पचास प्रतिशतभन्दा बढी जिल्ला विषयगत सहकारी संघहरु समावेश भएको हुनुपर्नेछ।

७. **प्रदेश सहकारी संघको गठनः** सहकारी व्यवसायको विकास, प्रवर्द्धन, बजारीकरण, संस्था तथा संघहरुसँग समन्वय लगायतका कार्यमा टेवा पुर्‍याउन दफा १३ बमोजिम दर्ता भएका प्रदेशका कम्तिमा पचास प्रतिशत जिल्ला विषयगत संघहरु, जिल्ला सहकारी संघहरु र प्रदेश विषयगत सहकारी संघहरु आपसमा मिली प्रदेश सहकारी संघको गठन गर्न सक्नेछन्।

तर यसरी संघ गठन गर्दा प्रदेशमा दर्ता भएका जिल्ला विषयगत सहकारी संघ, जिल्ला सहकारी संघ र प्रदेश विषयगत सहकारी संघ प्रत्येकको पचास प्रतिशत भन्दा बढी संघ प्रदेश सहकारी संघमा समावेश भएको हुनुपर्नेछ।

८. **विशिष्टीकृत सहकारी संघको गठनः** (१) दफा १३ बमोजिम दर्ता भएका कम्तीमा पच्चीसवटा बहुउद्देश्यीय वा विषयगत संस्थाहरुले आपसमा मिली जलविद्युत आयोजना, रासायनिक मल कारखाना, आवासीय परियोजना, यातायात, भारी कृषि उपकरण, फलफूल प्रशोधन, जडिबुटी प्रशोधन, चिनी उद्योग, शीतभण्डार, अस्पताल, शिक्षालय, प्राविधिक शिक्षालय, प्रयोगशाला, पर्यटन प्रवर्द्धन लगायत नेपाल सरकारको कुनै कानूनले वन्देज नलगाएका जुनसुकै सेवा, व्यवसाय र उद्योग सञ्चालन गर्ने जस्ता ठूला लगानी चाहिने उत्पादन कार्य गर्न वा सदस्यका साझा आवश्यकताका वस्तु वा सेवाको परिपूर्ति गर्न प्रदेशस्तरीय विशिष्टीकृत संघको गठन गर्न सक्नेछन र

त्यस्तो संघ पूर्णरुपले व्यवसायिक संस्था हुनेछ । यसलाई कुनै संघ, महासंघमा चुन्ने र चुनिने अधिकार हुनेछैन।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको विशिष्टीकृत सहकारी संघको संचालनसम्वन्धी प्रक्रिया तोकिएबमोजिम हुनेछ।

९. <u>संघ गठन गर्न नसकिने</u>: दफा ४, ५, ६ र ७ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि एक जिल्लामा एकै प्रकृतिको एकभन्दा बढी जिल्ला विषयगत सहकारी संघ वा जिल्ला सहकारी संघ र एकै प्रदेशमा एकै प्रकृतिको एक भन्दा बढी प्रदेश विषयगत सहकारी संघ वा प्रदेश सहकारी संघ गठन गर्न सकिनेछैन।

१०. <u>सहकारी बैंकको गठन</u>: (१) संस्था वा संघको बचत स्वीकार गर्ने, त्यस्तो संस्था वा संघलाई ऋण प्रवाह गर्ने वा बैंकिङ्ग सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्य लिई एक भन्दा बढी संघ वा संस्था आपसमा मिली नेपाल राष्ट्र बैंकको पूर्व स्वीकृति लिई राष्ट्रिय सहकारी महासंघको सिफारिसमा प्रदेश सरकारको समेत लगानीमा एउटा प्रादेशिक सहकारी बैंक स्थापना गर्न सकिनेछ।

(२) सहकारी बैंक स्थापना, संचालन र व्यवस्थापन प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ।

११. <u>दर्ता नगरी सहकारी संस्था सञ्चालन गर्न नहुने</u>: कसैले पनि यस ऐनबमोजिम दर्ता नगरी सहकारी संस्था सञ्चालन गर्नुहुदैन।

१२. <u>दर्ताको लागि दरखास्त दिनुपर्ने</u>: (१) यस ऐनबमोजिम गठन हुने सहकारी संघ वा संस्थाले दर्ताको लागि दफा ३ बमोजिमको संस्था, दफा ४ बमोजिमको जिल्ला विषयगत सहकारी संघ, दफा ५

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

बमोजिमका जिल्ला सहकारी संघ, दफा ६ बमोजिमको प्रदेश विषयगत संघ, दफा ७ बमोजिमको प्रदेश सहकारी संघ, दफा ८ बमोजिमको विशिष्टीकृत संघ वा दफा १० बमोजिमको सहकारी बैङ्क स्थापना गर्दा सहकारी रजिष्ट्रार वा तोकिएको अधिकारी समक्ष तोकिएको ढाँचामा निवेदन दिनुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निबेदनसाथ देहाय बमोजिमका कागजात संलग्न गर्नुपर्नेछः

(क) सहकारी संस्थाको प्रस्तावित विनियम,

(ख) सहकारी संस्थाको सञ्चालनको सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन,

(ग) सदस्यले लिन स्वीकार गरेको शेयर संख्या र शेयर रकमको विवरण,

(घ) तोकिएबमोजिमका अन्य विवरण।

१३. <u>दर्ता गर्नुपर्नेः</u> (१) दफा (१२) को उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त निबेदन सहितको कागजातहरु छानविन गर्दा देहाय बमोजिम भएको पाइएमा सहकारी रजिष्ट्रारले निबेदन परेको मितिले पन्ध्र दिनभित्र त्यस्तो सहकारी संस्था दर्ता गरी तोकिएबमोजिमको ढाँचामा दर्ता प्रमाणपत्र दिनु पर्नेछ तर निबेदनसाथ संलग्न कागजातमा केही हेरफेर गर्नु पर्ने भए त्यस्तो हेरफेर वा संघको कागजात प्राप्त भएको मितिले एक्काईस दिनभित्र दर्ता प्रमाणपत्र दिनुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(२) उपदफा (१) बमोजिम छानविन गर्दा प्रस्तावित सहकारी संघ वा संस्थाको विनियम संशोधन नगरी दर्ता गर्न मिल्ने नदेखिएमा रजिस्ट्रारले सो विनियममा संशोधन गर्नुपर्ने व्यहोरा खुलाई निबेदन प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र निवेदकलाई सूचना दिनुपर्नेछ।

(३) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत दर्ता भई सञ्चालनमा रहेको जिल्ला विषयगत सहकारी संघ, जिल्ला सहकारी संघ र एक भन्दा बढी स्थानीय तहमा कार्यक्षेत्र रहेका संस्थाहरु यसै ऐन बमोजिम दर्ता भएको मानिनेछ।

(४) यस दफा बमोजिम सहकारी संघ वा संस्था दर्ता गर्दा दफा १२ को उपदफा (१) बमोजिमको संघ वा संस्थाले पालना गर्नु पर्ने गरी कुनै शर्त तोक्न सक्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम शर्त तोकिएकोमा सोको पालना गर्नु सम्बन्धित सहकारी संस्थाको कर्तव्य हुनेछ।

(६) दफा ८ बमोजिमको विशिष्टीकृत संघको हकमा विषयगत जिल्ला सहकारी संघद्वारा प्रदान गरिने सेवामा दोहोरो नपर्ने गरी मात्र दर्ता हुन सक्नेछ।

१४. <u>दर्ता गर्न अस्वीकार गर्न सक्नेः</u> (१) दफा १३ को उपदफा (१) मा उल्लेखित अवस्था नभएमा सोही दफा बमोजिम विनियम संशोधनको लागि सूचना दिएको अवधिभित्र निवेदकले संशोधन गर्न अस्वीकार गरेमा त्यस्तो सूचना पाएको मितिले तीस दिनभित्र विनियम संशोधन नगरेमा वा यस ऐन बमोजिम पुग्नु पर्ने रीत

नपुगेमा वा सूचनामा उल्लेख भए बमोजिम हुने गरी विनियम संशोधन नगरेमा रजिस्ट्रारले त्यस्तो सहकारी संघ वा संस्था दर्ता गर्न अस्वीकार गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सहकारी संघ वा संस्था दर्ता गर्न अस्वीकार गरेमा रजिस्ट्रारबाट सोको आधार र कारण खुलाई तीन दिनभित्र त्यस्तो व्यहोरा लिखित जानकारी सम्बन्धित निवेदकलाई दिनुपर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको लिखित जानकारी उपर चित्त नबुझेमा चित्त नबुझने पक्षले तीस दिनभित्र मन्त्रालयमा निवेदन दिनुपर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा मन्त्रालयले त्यस्तो निवेदन उपर जाँचबुझ गरी एक्काईस दिनभित्र निर्णय दिनु पर्नेछ र त्यस्तो निर्णय अन्तिम हुनेछ।

१५. <u>सहकारी संघ वा संस्था संगठित संस्था हुने:</u> (१) सहकारी संघ वा संस्था अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित र संगठित संस्था हुनेछ।

(२) सहकारी संघ वा संस्थाको काम कारवाहीको लागि एउटा छुट्टै छाप हुनेछ।

(३) सहकारी संघ वा संस्थाले यस ऐनको अधिनमा रही व्यक्ति सरह चल अचल सम्पति प्राप्त, उपभोग, विक्री वा अन्य व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(४) सहकारी संघ वा संस्थाले व्यक्ति सरह आफ्नो नामबाट नालिस, उजुर गर्न र सो उपर पनि सोही नामबाट नालिस उजुर लाग्न सक्नेछ।

(५) सहकारी संघ वा संस्थाले व्यक्ति सरह करार गर्न सक्नेछ।

(६) अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

१६. <u>प्रदेश सरकारको सहकारी सम्बन्धी कार्यक्षेत्र</u> : (१) यस ऐनबमोजिम संघ वा संस्थाको कार्यक्षेत्र देहायबमोजिम हुनेछ।

(क) दफा ३ को उपदफा (३) बमोजिमको कार्यक्षेत्र,

(ख) जिल्ला विषयगत सहकारी संघ,

(ग) जिल्ला सहकारी संघ,

(घ) प्रदेश विषयगत सहकारी संघ,

(ङ) प्रदेश सहकारी संघ,

(च) विशिष्टीकृत सहकारी संघ,

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि संघ वा संस्थाले दर्ता भई व्यवसायिक सेवा प्रारम्भ गरेको दुई वर्षपछि देहायका आधारमा जोडिएको भौगोलिक क्षेत्र कायम रहने गरी आफ्नो एक भन्दा बढी स्थानीय तहमा रजिष्ट्रारको अनुमति लिई कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न सक्नेछ तर यस ऐन प्रारम्भ हुनु भन्दा अगाडि एक भन्दा बढी स्थानीय तहमा व्यवसायिक सेवा प्रारम्भ

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

गरी संचालन गरेको भए यस ऐनबमोजिम भएको मानिनेछ र त्यस्तो संघ वा संस्थाले यो ऐन लागू भएको ६ महिनाभित्र यस ऐनबमोजिम रजिष्ट्रार समक्ष तोकिएबमोजिमको निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(क) संघ वा संस्थाको व्यवसायिक क्रियाकलापको विकास क्रममा सदस्यता बढाउन थप कार्यक्षेत्र आवश्यक परेको,

(ख) संघ वा संस्थाको कार्य संचालनमा सदस्यको प्रत्यक्ष नियन्त्रण कायम राख्न रचनात्मक उपायहरु अवलम्वन गरिएको,

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सदस्यको बसोबासको प्रकृति, पायक पर्ने स्थान, स्थानीय अवस्थिति र तोकिएबमोजिम विशेष व्यवसायिक आवश्यकताका आधारमा कार्यक्षेत्र विस्तार गर्न सकिनेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि जलविद्युत आयोजना, शिक्षा, भाषिक, साहित्यिक, सांस्कृतिक, स्वास्थ्य सेवा, सार्वजनिक यातायात, सञ्चार, विशेष कृषि वा वनजन्य पैदावारको उत्पादन, सञ्चय वा प्रशोधन गर्ने जस्ता व्यवसायिक क्षेत्र एवम् सदस्यहरुको सहभागिता विस्तारका कारण प्रारम्भमा फराकिलो कार्यक्षेत्र आवश्यक पर्ने संस्थाको कार्यक्षेत्र दर्ता गर्दाको बखत नैं तोकिएको आधारमा एक भन्दा बढी स्थानीय

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

तह वा जिल्ला वा एक भन्दा बढी जिल्ला वा प्रदेशभर कायम गर्न सकिनेछ ।

(५) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत संचालनमा रहेका संस्थाहरुको कार्यक्षेत्र यसै ऐन अनुसार वा प्रचलित ऐन अनुसार कायम भएको मानिनेछ ।

तर यो ऐन प्रारम्भ भएपछि ती संस्थाहरुले ६ महिनाभित्र देहायका विवरण खोली रजिस्ट्रार समक्ष यो ऐन प्रारम्भ हुँदाको बखतसम्मको कार्य संचालन प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछः

(क) मौजुदा कार्यक्षेत्रको प्रदेश, जिल्ला, स्थानीय तह र वडा अनुसारको सदस्यता विस्तारको अवस्था,

(ख) मौजुदा कार्यक्षेत्रको प्रदेश, जिल्ला, स्थानीय तह र वडा अनुसारको व्यवसायिक सेवा सञ्चालनको अवस्था,

(ग) तोकिएबमोजिमको अन्य विवरण ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम कार्य सञ्चालन प्रतिवेदन पेश भएपछि रजिस्ट्रारबाट आवश्यक जाँचबुझ समेत गरी सम्वन्धित सहकारी संस्थालाई देहायबमोजिम कार्यक्षेत्र पुनःनिर्धारण गर्न निर्देशन दिन सक्नेछः

(क) उपदफा (५) को खण्ड (क) बमोजिमको विवरणमा उल्लिखित सदस्यता विस्तार नभएको वा तोकिएको संख्याभन्दा कम

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

सदस्यता विस्तार भएको वा भौगोलिक निरन्तरता नभएको प्रदेश, जिल्ला, स्थानीय तह र वडा झिकी कार्यक्षेत्र घटाउने,

(ख) उपदफा (५) को खण्ड (ख) बमोजिमको विवरणमा कुनै व्यवसायिक सेवा सञ्चालन नभएको वा जम्मा कारोबारको तोकिएको रकम वा अनुपात भन्दा कम रकम वा अनुपातको व्यवसायिक सेवा सञ्चालन भएको देखिएको प्रदेश, जिल्ला, स्थानीय तह र वडा झिकी कार्यक्षेत्र घटाउने,

(ग) संस्थाको सञ्चालन खर्च धान्ने गरी व्यवसायिक कार्य कुशलता वढाउन र संस्था सञ्चालनमा सदस्यको सहभागितामूलक लोकतान्त्रिक नियन्त्रण कायम राख्नुका अतिरिक्त प्रदेश, जिल्ला, स्थानीय तह वा वडा झिकी उपयुक्त कार्यक्षेत्र कायम राख्ने,

(घ) व्यवसायिक एवम् प्रवर्द्धनात्मक सेवाका लागि जिल्ला वा प्रदेश बिषयगत संघ वा जिल्ला वा प्रदेश संघको सदस्यताको प्राप्तिलाई सहज तुल्याउनुका अतिरिक्त प्रदेश, जिल्ला, स्थानीय तह वा वडा झिकी उपयुक्त कार्यक्षेत्र कायम राख्ने।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(७) उपदफा (५) बमोजिम रजिस्ट्रार वा रजिस्ट्रारबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीले निर्देशन दिएकोमा सहकारी संस्थाले एक बर्षभित्र विनियम संशोधन गरी आफ्नो कार्यक्षेत्र पुनः निर्धारण गर्नुपर्नेछ।

(८) उपदफा (७) बमोजिम सम्वन्धित सहकारी संस्थाले तोकिएको अवधिभित्र आफ्नो कार्यक्षेत्र पुनःनिर्धारण नगरेमा रजिस्ट्रारले उपदफा (२) को अधिनमा रही त्यस्तो सहकारी संस्थाको कार्यक्षेत्र तीन महिनाभित्र पुनःनिर्धारण गर्नेछ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम रजिस्ट्रारले कार्यक्षेत्र पुनः निर्धारण गरिदिएकोमा चित्त नबुझ्ने सहकारी संस्थाले कार्यक्षेत्र पुनः निर्धारणको जानकारी पाएको मितिले तीस दिनभित्र मन्त्रालय समक्ष पुनरावलोकनका लागि निवेदन दिन सक्नेछ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम प्राप्त निवेदनमा मन्त्रालयले पैंतालिस दिनभित्र पुनरावलोकन सम्बन्धी निर्णय गर्नुपर्नेछ।

(११) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सहकारी संस्थाले स्वेच्छिक रुपमा जुनसुकै समय कार्यक्षेत्र घटाउने गरी पुनः निर्धारण गर्न विनियम संशोधन गर्न सक्नेछ।

(१२) कार्यक्षेत्र पुनः निर्धारण सम्वन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

(१३) उपदफा (२) र (३) बमोजिम कार्यक्षेत्र विस्तारको प्रक्रिया तोकिएबमोजिम हुनेछ।

१७. <u>संघको कार्यक्षेत्रः</u> संघको कार्यक्षेत्र देहायबमोजिम हुनेछः

(क) जिल्ला विषयगत सहकारी संघ वा जिल्ला सहकारी संघको हकमा एक जिल्ला,

(ख) प्रदेश विषयगत सहकारी संघ वा प्रदेश सहकारी संघको हकमा एक प्रदेश,

(ग) विशिष्टीकृत संघको हकमा त्यस्तो संघको प्रकृति हेरी वस्तु वा सेवाको संकलन, वितरण वा प्रवाहको क्षेत्रअनुसार एक प्रदेश।

१८. <u>विषयगत आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिनेः</u> (१) सहकारी संस्थाहरुको वर्गीकरण देहायबमोजिम हुनेछः

क) उत्पादक सहकारी संस्थाः कृषि (अन्नबाली, तेलहन, मसलाबाली, दुग्ध, चिया, कफी, उखु, फलफूल, तरकारी, पशुपालन, माछापालन, मौरीपालन आदि) जडिबुटी उद्योग, खानी, उर्जा, वनपैदावर आदि सम्वन्धी कार्य गर्ने संस्थाहरु,

ख) सेवा सहकारी संस्थाः थोक तथा खुद्रा बजार, भण्डारण, ढुवानी, यातायात, संचार, पर्यटन, पूर्वाधार, प्रकाशन, विद्यालय, विश्वविद्यालय, प्राविधिक शिक्षालय, शिशुस्याहार केन्द्र, बृद्धाश्रम, तालीम तथा प्रशिक्षण, परामर्श सेवा, स्वास्थ्य सेवा, एम्वुलेन्स सेवा, आवास,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

तारे होटल, रेष्टुरा, ट्राभल, पार्क तथा उद्यान, सभास्थल, व्यायामशाला सिंचाइ, विद्युत वितरण, खानेपानी, फोहरमैला व्यवस्थापन, कवाडी सामग्री संकलन, प्रशोधन तथा बिक्री वितरण लगायतका कार्य गर्ने संस्थाहरु,

ग) वित्तीय सहकारी संस्थाः सहकारी बैक, बचत तथा ऋणको कारोवार, विप्रेषण सेवा तथा बीमा कारोवार गर्ने संस्थाहरु,

घ) श्रमिक सहकारी संस्थाः श्रम तथा सीपमा आधारित श्रमिकहरुको स्वामित्वमा स्थापना भएका सहकारी संस्थाहरु,

ङ) बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाः दुई वा दुई भन्दा वढी विषयको कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाहरू।

२) उपदफा (१) मा उल्लिखित सहकारी संस्था बाहेक अन्य सहकारी संस्था दर्ता गर्न बाधा पर्नेछैन।

१९. <u>कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न सक्नेः</u> (१) दफा (१३) बमोजिम दर्ता प्रमाणपत्र प्राप्त गरेपछि संस्था वा संघले दफा (२२) बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि यस ऐन, नियम र विनियमको अधिनमा रही रजिष्ट्रारको सिफारिसमा वचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाहरु बाहेक अन्य विषयगत वा वहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाहरुले साधारणसभाबाट

बजेट स्वीकृत गराई प्राथमिक पूँजीकोषको पचास प्रतिशतसम्म उपयोग गरी सदस्यको मागमा आधारित आवश्यक कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

(२) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि संस्था वा संघले उपदफा (१) बमोजिम कारोबार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न छुट्टै संस्था दर्ता गर्नुपर्ने छैन।

तर, त्यस्तो कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न प्रचलित कानून बमोजिम अन्य कुनै निकायबाट अनुमतिपत्र, स्वीकृति वा इजाजतपत्र लिनु पर्ने रहेछ भने सो बमोजिम अनुमतिपत्र, स्वीकृति वा इजाजतपत्र लिएर मात्र कारोवार, व्यवसाय, उद्योग परियोजना सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम संघ वा संस्थाले प्रचलित कानून बमोजिम अधिकार पाएको निकाय वा अधिकारीबाट अनुमतिपत्र स्वीकृति वा इजाजतपत्र प्राप्त गरेमा पन्ध्र दिनभित्र सोको जानकारी रजिस्ट्रारलाई दिनुपर्नेछ।

(४) दुई वा दुईभन्दा बढी संघ वा संस्थाले संयुक्त वा साझेदारीमा आफ्नो उत्पादन वा सेवाको बजारीकरणको लागि यस ऐनको अधिनमा रही तोकिएबमोजिम आवश्यक कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजना सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश

(६) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि संघ वा संस्थाले उपदफा (१) बमोजिम सञ्चालन गर्ने कारोवार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजनाको उत्पादन सहकारी ब्राण्डमा बिक्रीवितरण गर्न सक्नेछन्।

तर प्रचलित कानून बमोजिम सम्वन्धित निकायबाट त्यस्तो ब्राण्ड प्राप्तिको स्वीकृति लिनु पर्ने रहेछ भने सोबमोजिम स्वीकृति लिनुपर्नेछ।

(७) संस्था वा संघले उत्पादन गरेको बस्तुहरुको उत्पत्ति प्रमाणपत्र जारी गर्ने प्रक्रिया र आधार प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ।

(८) सहकारी संघ, संस्थाहरु उद्योगमा दर्ता हुने व्यवस्था प्रदेशले उद्योग दर्ता सम्वन्धी बनाउने कानूनले तोकेबमोजिम हुनेछ।

२०. <u>दायित्व सीमित हुने:</u> (१) सहकारी संस्थाको कारोवारको सम्बन्धमा सदस्यको दायित्व निजले खरीद गरेको शेयरको अधिकतम रकमसम्म मात्र सिमित रहनेछ।

(२) सहकारी संस्थाको नाममा "सहकारी" र नामको अन्त्यमा "लिमिटेड" भन्ने शब्द राख्नु पर्नेछ।

२१. <u>दस्तुर सम्बन्धी व्यवस्था</u> : (१) संघ, संस्था दर्ता वा अध्यावधिक गर्दा निम्नानुसार दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ।

(२) संघ संस्था शुरु दर्ता गर्दा देहायको दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ :

(क) प्रदेश सहकारी संघ दर्ता गर्दा रु.पाँच हजार,

(ख) प्रदेश विषयगत सहकारी संघ दर्ता गर्दा रु.चार हजार,

(ग) विशिष्टीकृत सहकारी संघ दर्ता गर्दा रु.चार हजार,

(घ) जिल्ला सहकारी संघ दर्ता गर्दा रु.चार हजार,

(ङ) जिल्ला विषयगत संघ दर्ता गर्दा रु.तीन हजार,

(च) यस ऐनबमोजिम दर्ता हुने संस्था रु.तीन हजार,

(छ) अपाङ्गता भएका, एकलमहिलाहरु मात्र सदस्य हुनेगरी दर्ता हुने संस्था तथा प्रदेश सरकारका प्राथमिकतामा परेका सहकारी संस्थाहरु दर्ता गर्दा रु.एकहजार पाँचसय।

(३) संघसंस्थाले प्रत्येक वर्षको माघ पन्ध्र गतेभित्रमा आफ्नो विवरण अध्यावधिक गर्नुपर्नेछ। सो समयावधिभित्र अध्यावधिक नगरेमा वचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने सहकारी संघसंस्थाहरुले प्रत्येक वर्षका लागि एकहजार पाँचसय र अन्य

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

विषयगत वा व्यवसायिक सहकारी संघ संस्थाहरुले अध्यावधिक गर्दा पाँचसय दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ।

(४) संघसंस्था अद्यावधिक सम्वन्धी दस्तुर प्रदेश सरकारले अद्यावधिक गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद – ३

संघ वा संस्थाको उद्देश्य तथा कार्य

२२. संघ वा संस्थाको उद्देश्य : कार्यक्षेत्रमा आधारित र सदस्य केन्द्रित भई आफ्ना सदस्यहरुको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक समृद्धि हासिल गर्नु संस्था वा संघको मुख्य उद्देश्य हुनेछ।

२३. संघ वा संस्थाको कार्यः संस्था वा संघका कार्यहरु देहाय बमोजिम हुनेछन्ः

(क) सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्तहरुको पालना गर्ने गराउने,

(ख) सदस्य र आफ्नो व्यवसायको हित प्रवर्द्धन तथा सोको बजारीकरण गर्ने गराउने,

(ग) सदस्यहरुलाई शिक्षा, सूचना र तालीम प्रदान गर्ने तथा सदस्य, संस्था वा संघमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने गराउने,

(घ) संस्थाले गर्ने उत्पादन तथा सेवाको मापदण्ड निर्धारण गरी गुणस्तर सुधार, आर्थिक दायित्व र जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने,

(ङ) आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गर्ने,

(च) संस्था वा संघको व्यवसायिक प्रवर्द्धन तथा विकास सम्वन्धी क्रियाकलापहरु संचालन गर्ने,

(छ) मन्त्रालय तथा रजिस्ट्रारबाट प्राप्त निर्देशन पालना गर्ने गराउने,

(ज) सदस्य संस्था वा संघमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने गराउने,

(झ) संस्था वा संघको बीचको पारस्परिक समन्वय र सहयोग अभिवृद्धि गर्ने गराउने,

(ञ) विनियममा उल्लिखित कार्यहरु गर्ने।

परिच्छेद – ४

विनियम तथा आन्तरिक कार्यविधि

२४. **विनियम बनाउनु पर्नेः** (१) सहकारी संघ वा संस्थाले यो ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका, मापदण्ड र कार्यविधिको अधिनमा रही आफ्नो कार्य सञ्चालनको लागि विनियम बनाउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको विनियम रजिस्ट्रारबाट स्वीकृत भएपछि लागू हुनेछ।

२५. **आन्तरिक कार्यविधि बनाउन सक्नेः** (१) सहकारी संघ वा संस्थाले यो ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशिका, मापदण्ड,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश नं. १

कार्यविधि र विनियमको अधिनमा रही आवश्यकता अनुसार आफ्नो आन्तरिक कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको आन्तरिक कार्यविधि सम्बन्धित संघ वा संस्थाले स्वीकृत गरी लागू गर्न सक्नेछ तर त्यस्तो कार्यविधि संघ वा संस्थाको अगामी साधारण सभाबाट अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।

२६. <u>विनियम र आन्तरिक कार्यविधिमा संशोधनः</u> (१) सहकारी संघ वा संस्थाले साधारण सभाको कूल सदस्य संख्याको बहुमतबाट विनियम संशोधन हुन सक्नेछ तर आन्तरिक कार्यविधिको हकमा समितिबाट संशोधन स्वीकृत भै सभाबाट अनुमोदन हुनुपर्नेछ ।

(२) अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद – ५

सदस्यता

२७. <u>सदस्यको योग्यता</u> : (१) सोह्र वर्ष उमेर पुगेका देहायबमोजिमका योग्यता पुगेका नेपाली नागरिकहरु संस्थाको सदस्य हुन सक्नेछन्:

(क) संस्थाको कार्यक्षेत्रभित्र बसोवास गरिरहेको,

(ख) संस्थाको कम्तीमा एक शेयर खरीद गरेको,

(ग) संस्थाको विनियममा उल्लिखित शर्तहरु पालना गर्न मन्जुर गरेको,

(घ) संस्थाको जिम्मेवारी पालना गर्न मन्जुरी भएको,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(ङ) संस्थाले गरेको कारोवारसंग प्रतिस्पर्धा हुने गरी कारोवार नगरेको,

(च) कुनै पनि संघ वा संस्थाको कालोसूचिमा नपरेको,

(छ) साहूको दामासहीमा नपरेको व्यक्ति,

(ज) नैतिक पतनदेखिने फौज्दारी अभियोगमा सजाय भुक्तान गरेको तीन वर्ष पूरा नभएको व्यक्ति।

(२) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रदेश सरकारका निकायहरु, स्थानीय तहकासाथै संस्थाको कार्यक्षेत्र भित्रका सहकारी विद्यालय, सामुदायिक विद्यालय, गुठी, स्थानीय क्लब, स्थानीय तहमा गठन भएका गैरनाफामूलक संस्था, उत्पादन र सेवामूलक संघ संस्था, उपभोक्ता समूहहरु संस्थाको सदस्य हुन बाधा पर्नेछैन।

(३) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि स्वास्थ्य सहकारी संस्थामा सहकारी संस्थाले सदस्यता लिने वाधा पर्नेछैन।

२८. <u>सदस्यता प्राप्त गर्न निवेदन दिनुपर्ने</u> : (१) संस्थाको सदस्यता लिन चाहने सम्बन्धित व्यक्तिले संस्थाको समिति समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन परेको मितिले तीस दिनभित्र समितिले यस ऐन वमोजिम बनेको नियम तथा विनियमको अधिनमा रही तोकिएको दस्तुर लिई सदस्यता प्रदान गर्ने वा नगर्ने निर्णय गर्नुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश नं. १

(३) उपदफा (२) बमोजिम निर्णय गर्दा समितिले सदस्यता प्रदान नगर्ने निर्णय गरेमा सोको आधार र कारण खोली सात दिनभित्र निवेदकलाई लिखित जानकारी सहितको सूचना दिनुपर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम जानकारी पाएको मितिले तीस दिनभित्र त्यस्तो सूचनामा चित्त नबुझे सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्तो संस्था उपर रजिस्ट्रार समक्ष उजूर गर्न सक्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम प्राप्त उजूरी छानबिन गर्दा निवेदकलाई सदस्यता प्रदान गर्नु पर्ने देखिएमा रजिस्ट्रारले त्यस्तो निवेदकलाई सदस्यता प्रदान गर्नका लागि सम्बन्धित संस्थालाई आदेश दिन सक्नेछ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम कुनै आदेश प्राप्त भएमा सो आदेश प्राप्त गरेको सात दिनभित्र सम्बन्धित संस्थाले निवेदकलाई सदस्यता प्रदान गरी सोको जानकारी रजिस्ट्रारलाई दिनुपर्नेछ।

२९. <u>सदस्य हुन नपाउने</u>: (१) कुनै व्यक्ति एक स्थानीय तहको एकै प्रकृतिको एकभन्दा बढी संस्थाको सदस्य हुन पाउनेछैन।

तर यो ऐन प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि कुनै व्यक्ति एक स्थानीय तहको एकै प्रकृतिको एकभन्दा बढी संस्थाको सदस्य रहेको भए यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले प्रचलित कानूनमा तोकिएको अवधिभित्र कुनै एक संस्थाको मात्र सदस्यता कायम राख्नुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(२) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत प्रदेश सरकारको निकाय वा दफा २७ को उपदफा (२) मा उल्लेख भएदेखि बाहेकको अन्य कुनै कृत्रिम व्यक्ति सदस्य भएको भए पाँच वर्षभित्र सदस्यता अन्त्य गर्नुपर्नेछ।

तर यो ऐन प्रारम्भ हुनु भन्दा अघि दर्ता भएको स्वास्थ्य, शिक्षा सहकारी संस्थाको हकमा यो दफा लागू हुनेछैन।

३०. <u>सदस्य हुन सक्ने</u> : (१) दफा (४) बमोजिमको जिल्ला विषयगत सहकारी संघमा जिल्ला भित्रका विषयगत संस्थाहरू सदस्य हुन सक्नेछ।

(२) दफा (५) बमोजिमको जिल्ला सहकारी संघमा जिल्ला भित्रका संस्था र जिल्ला विषयगत सहकारी संघहरू सदस्य हुन सक्नेछन्।

(३) सबै प्रारम्भिक सहकारी संस्थाहरुले यो ऐन प्रारम्भ भएको ६ महिनाभित्रमा कम्तीमा पनि एउटा माथिल्लो विषयगत वा जिल्ला वा प्रदेश विषयगत वा प्रदेश सहकारी संघको सदस्यता अनिवार्य लिनुपर्नेछ।

(४) दफा (७) बमोजिमको प्रदेश सहकारी संघमा प्रदेश सहकारी रजिष्ट्रार समक्ष दर्ता भएका संस्था, जिल्ला विषयगत सहकारी संघ, जिल्ला सहकारी संघ र प्रदेश विषयगत सहकारी संघ सदस्य हुन सक्नेछन्।

(५) यस दफा बमोजिम सदस्यता लिने सम्वन्धी प्रक्रिया तोकिएबमोजिम हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

३१. **सदस्यताको समाप्ति** (१) कुनै सदस्यको सदस्यता देहायको अवस्थामा समाप्त हुनेछः

(क) सदस्यले आफ्नो सदस्यता त्याग गरेमा,

(ख) वार्षिक साधारण सभामा बिना सूचना लगातार तीन पटकसम्म अनुपस्थित भएमा,

(ग) यो ऐन, यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियम वा विनियमबमोजिम सदस्यले पालना गर्नुपर्ने प्रावधानको बारम्वार उलङ्घन गरेको ठहरका आधारमा समितिले निष्काशन गरेमा,

(घ) संस्थाको सदस्यको हकमा दफा २७ बमोजिमको योग्यता नभएमा,

(ङ) नैतिक पतन देखिने फौज्दारी अभियोगमा अदालतबाट कसुरदार ठहरेमा,

(च) भ्रष्टाचारजन्य अपराध ठहरेमा।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै सदस्यले सहकारी संघ वा संस्थाबाट प्राप्त वा भुक्तान गर्नु पर्ने कुनै रकम भएमा सो फरफारक नभएसम्म वा निजले लिएको ऋण, तिर्नु पर्ने कुनै दायित्व वा अन्य कुनै सदस्यको तर्फबाट धितो वा जमानत बसेकोमा सोको दायित्व फरफारक नभएसम्म निजको सदस्यता समाप्त हुनेछैन।

(३) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि साधारण सभा बोलाउने निर्णय भई सकेपछि साधारण सभा सम्पन्न नभएसम्म कसैलाई पनि सदस्यताबाट हटाउने सकिने छैन।

(४) सदस्यको सदस्यता समाप्ति सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

३२. <u>सुविधा प्राप्त गर्न नसक्ने</u> : कुनै सदस्यले सहकारी संघ वा संस्थालाई तिर्नु बुझाउनु पर्ने कुनै दायित्व निर्धारित समयभित्र भुक्तान नगरेमा वा यो ऐन, यस अन्तर्गत बनेको नियम वा विनियम बमोजिम सदस्यले पालना गर्नु पर्ने व्यवस्थाको बारम्बार उल्लङ्घन गरेमा त्यस्तो सदस्यले अन्य सदस्य सरहको सुविधा प्राप्त गर्न सक्ने छैन तर सम्बन्धित संस्थाले त्यस्तो सुविधा प्राप्त गर्न नसक्ने कारण र आधार सहितको जानकारी त्यस्ता सदस्यलाई दिनुपर्नेछ।

परिच्छेद – ६

<u>साधारण सभा, समिति तथा लेखा सुपरीवेक्षण समिति</u>

३३. <u>साधारण सभा:</u> (१) सहकारी संस्थाको सर्वोच्च अङ्गको रूपमा साधारण सभा हुनेछ।

(२) सहकारी संस्थाका सबै सदस्यहरू साधारण सभाका सदस्य हुने छन्।

(३) सहकारी संस्थाको साधारण सभा देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) प्रारम्भिक साधारण सभा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(ख) वार्षिक साधारण सभा,

(ग) विशेष साधारण सभा।

३४. <u>**प्रारम्भिक साधारण सभाको काम, कर्तव्य र अधिकारः**</u> प्रारम्भिक साधारण सभाको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः

(क) प्रारम्भिक साधारणसभा हुने अघिल्लो दिनसम्मको संस्थाको काम कारबाही र आर्थिक कारोबारको जानकारी लिने,

(ख) चालू आर्थिक वर्षकोलागि वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गर्ने,

(ग) प्रतिवेदन तथा वित्तीय विवरण आवश्यक संसोधन सहित अनुमोदन गर्ने,

(घ) विनियममा उल्लेख भएबमोजिम समिति वा लेखा सुपरीवेक्षण समितिको निर्वाचन गर्ने,

(ङ) आन्तरिक कार्यविधि पारित गर्ने,

(च) लेखा परीक्षकको नियुक्ति र निजको पारिश्रमिक निर्धारण गर्ने,

(छ) विनियममा तोकिएबमोजिमका अन्य कार्यहरू गर्ने।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश नं. १

३५. **<u>वार्षिक साधारण सभाको काम, कर्तव्य र अधिकारः</u>** वार्षिक साधारणसभाको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः

(क) वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गर्ने,

(ख) वार्षिक लेखा परीक्षण प्रतिवेदन अनुमोदन गर्ने,

(ग) समिति वा लेखा सुपरीवेक्षण समितिको निर्वाचन तथा विघटन गर्ने,

(घ) सञ्चालक वा लेखा सुपरीवेक्षण समितिको संयोजक वा सदस्यलाई पदबाट हटाउने,

(ङ) समिति वा लेखा सुपरीवेक्षण समितिको वार्षिक प्रतिवेदन आवश्यक संशोधन सहित पारित गर्ने,

(च) विनियम संशोधन तथा आन्तरिक कार्यविधि पारित गर्ने,

(छ) लेखा परीक्षकको नियुक्ति र निजको पारिश्रमिक निर्धारण गर्ने,

(ज) संस्था एकीकरण वा विघटनसम्बन्धी आवश्यक निर्णय गर्ने,

(झ) पारिश्रमिक लगायतका सुविधा तोक्ने,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(ञ) ऋण तथा अनुदान प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्ने,

(ट) सदस्यको दायित्व मिनाहा दिने,

(ठ) समितिलाई आवश्यक निर्देशन दिने,

(ड) विनियममा तोकिएबमोजिमका अन्य कार्य गर्ने।

३६. <u>साधारण सभाको बैठकः</u> (१) समितिले सहकारी संघ वा संस्था दर्ता भएको मितिले तीन महिनाभित्र प्रारम्भिक साधारण सभा बोलाउनु पर्नेछ।

(२) समितिले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले छ महिनाभित्र वार्षिक साधारण सभा बोलाउनु पर्नेछ।

(३) समितिले देहायको अवस्थामा विशेष सधारण सभा बोलाउनु पर्नेछः

(क) दफा ४६को उपदफा (१) को खण्ड (छ) बमोजिम लेखा सुपरिवेक्षण समितिको सिफारिसमा,

(ख) कुनै सञ्चालकले विशेष साधारण सभा बोलाउन पेश गरेको प्रस्ताव समितिद्वारा पारित भएमा,

(ग) समितिले कुनै खास कामको लागि विशेष साधारण सभा बोलाउने निर्णय गरेमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश नं. १

(घ) विशेष सधारण सभा बोलाउनु पर्ने कारण खुलाई पन्ध्र प्रतिशत सदस्यले समितिसमक्ष निवेदन दिएमा,

(ङ) दफा (३७) को उपदफा (१) बमोजिम रजिस्ट्रारले निर्देशन दिएमा,

(च) दफा (३९) को उपदफा (२) बमोजिम रजिस्ट्रारले आदेश दिएमा।

३७. <u>विशेष साधारण सभा बोलाउन निर्देशन दिन सक्ने</u> : (१) कुनै सहकारी संस्था वा संघको निरीक्षण वा सुपरीवेक्षण गर्दा वा कसैको उजुरी परी छानविन गर्दा देहायको अवस्था देखिन आएमा रजिस्ट्रारले त्यस्तो सहकारी संघ वा संस्थाको समितिलाई विशेष साधारण सभा बोलाउन निर्देशन दिन सक्नेछन्:

(क) सहकारीको मूल्य, मान्यता तथा सिद्धान्त विपरीत कार्य गरेमा,

(ख) यो ऐन, यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियम, विनियम तथा आन्तरिक कार्यविधि विपरीत कार्य गरेमा,

(ग) रजिस्ट्रार वा निजको अधिकारप्राप्त अधिकारीको निर्देशनको बारम्बार उल्लङ्घन गरेमा,

(घ) दफा (३९) को उपदफा (२) बमोजिम रजिस्ट्रारले आदेश दिएमा।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बिशेष साधारण सभा बोलाउन निर्देशन प्राप्त भएमा समितिले सो निर्देशन प्राप्त भएको

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश नं. १

मितिले पैंतीस दिनभित्र साधारण सभाको बैठक बोलाउनु पर्नेछ र विशेष साधारण सभाको बैठकमा उजुरी वा निरीक्षणका क्रममा देखिएका विषयमा छलफल गरी सोको निर्णय सहितको प्रतिवेदन रजिस्ट्रार समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा उल्लेखित अवधिभित्र समितिले साधारण सभा नबोलाएमा सहकारी रजिष्ट्रारले त्यस्ता सहकारी संघ वा संस्थाहरुलाई तत्काल साधारण सभा सम्पन्न गर्न आदेश दिन सक्नेछ।

(४) सहकारी संस्थाको विशेष साधारण सभाको लागि गणपुरक संख्या तत्काल कायम रहेको सदस्य संख्याको एकाउन्न प्रतिशत हुनेछ।

तर पहिलो पटक बोलाइएको साधारण सभामा गणपुरक संख्या नपुगेमा त्यसको सात दिनभित्र दोश्रो पटक साधारण सभा बोलाउनु पर्ने र यसरी दोश्रो पटक बोलाइएको साधारण सभामा संचालक समितिको बहुमतसहित एक तिहाई साधारण सदस्यहरुको उपस्थिति भएमा बिशेष साधारण सभाको गणपुरक संख्या पुगेको मानिनेछ।

(५) एक हजार पाँच सय वा सोभन्दा बढी सदस्य भएको संघ वा संस्थाले साधारण सभा गर्दा समान कार्य सूचीमा तोकिएबमोजिम सदस्य संख्याको आधारमा स्थानीय तह वा वडामा संचालक सदस्यहरुलाई पठाई साधारण सभा गर्न र त्यस्तो सभाको निर्णय प्रमाणित गर्न प्रतिनिधिहरु छनौट गरी त्यस्ता प्रतिनिधिहरुको

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

उपस्थितिको साधारणसभाले अन्तिम निर्णय प्रमाणित गर्ने व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ।

३८. **<u>सञ्चालक समितिः</u>** (१) सहकारी संस्थामा साधारण सभाबाट निर्वाचित एक सञ्चालक समिति रहनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा उपलब्ध भएसम्म कम्तीमा तेत्तीस प्रतिशत महिला सदस्यको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ र त्यसरी प्रतिनिधित्व गराउदा समितिको पदाधिकारी भए कम्तिमा एक जना महिला रहने व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।

(३) एकै परिवारको एकभन्दा बढी व्यक्ति एकै अवधिमा सञ्चालक तथा लेखा समितिको पदमा उम्मेदवार बन्न र निर्वाचित हुन सक्नेछैन ।

(४) कुनै सहकारी संस्थाको संचालक सोही संस्थाको कर्मचारी वा आफ्नो संस्थाले सदस्यता लिएको सहकारी संस्था बाहेक अर्को कुनै सहकारी संस्थाको संचालक बन्न पाउनेछैन।

तर वार्षिक दुई करोड रुपैया भन्दा कमको कारोवार गर्ने सहकारी संस्थाको संचालकले त्यस्तो सहकारी संस्थामा कर्मचारीको रुपमा काम गर्न बाधा पर्नेछैन। वार्षिक दुई करोडभन्दा बढी कारोवार गर्ने संस्थामा कुनै संचालक कर्मचारी रहेको भए प्रचलित कानूनबमोजिम त्यस्तो संचालकले कर्मचारीको पद त्याग गरी अर्को कर्मचारीको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।

(५) कुनै व्यक्ति एकै समयमा एकमात्र सहकारी संस्थाको संचालक हुन सक्नेछ।

(६) उपदफा (४) र (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो ऐन प्रारम्भ हुनुअघि कुनै व्यक्ति एकभन्दा बढी सहकारी संस्थाको सञ्चालक वा सोही वा अर्को सहकारी संस्थाको कर्मचारी भएकोमा यो ऐन प्रारम्भ भएको मितिले एक वर्षभित्र कुनै एक सहकारी संस्थाको मात्र संचालक वा कर्मचारी रहनु पर्नेछ।

(७) संस्था वा संघको समितिको कार्यावधि चार वर्षको हुनेछ।

(८) समितिको बैठकसम्वन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

३९. <u>समितिको निर्वाचनः</u> (१) समितिले आफ्नो कार्यविधि समाप्त हुनअघि नै अर्को समितिको निर्वाचन गराउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम समितिको निर्वाचन नगराएको जानकारी प्राप्त भएमा त्यस्तो जानकारी प्राप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र समितिको निर्वाचन गराउन रजिस्ट्रारले सम्बन्धित समितिलाई आदेश दिन सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम रजिस्ट्रार वा रजिस्ट्रारबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीले दिएको आदेशमा सम्बन्धित समितिले त्यस्तो आदेशबमोजिमको समय अवधिभित्र समितिको निर्वाचन गराई रजिस्ट्रारलाई निर्वाचन सम्पन्न भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र जानकारी गराउनुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(४) उपदफा (३) बमोजिम समितिको निर्वाचन नगराएमा रजिस्ट्रारले त्यस्तो सहकारी संस्था सदस्य रहेको माथिल्लो संघ भए सो संघको प्रतिनिधि समेतलाई सहभागी गराई ६ महिनाभित्र समितिको निर्वाचन सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्य गर्ने गराउनेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको निर्वाचन कार्यमा सहयोग पुर्याउनु सम्बन्धित संघ र समितिका पदाधिकारीहरुको कर्तव्य हुनेछ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम निर्वाचन गराउँदा लागेको सम्पूर्ण निर्वाचन खर्च सम्वन्धित सहकारी संस्थाबाट व्यहोरीनेछ।

(७) यस दफाबमोजिम समितिको अर्को निर्वाचन नभएसम्मको लागि समितिले विनियममा व्यवस्था भएबमोजिम आफ्नो कार्य संचालन गर्नेछ।

४०. संचालक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार: यस ऐनमा अन्यत्र उल्लेखित काम, कर्तव्य र अधिकार अलावा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः

(क) सहकारीको मूल्य, मान्यता, सिद्धान्त र ऐन कानूनबमोजिम सहकारी संस्थाको संचालन गर्ने,

(ख) आर्थिक तथा प्रशासनिक कार्य गर्ने गराउने,

(ग) प्रारम्भिक साधारण सभा, वार्षिक साधारण सभा तथा ऐन नियम र विनियम वमोजिम विशेष साधारण सभा बोलाउने,

(घ) साधारण सभाले गरेका निर्णयहरु नियमित कार्यान्वयन गर्ने गराउने,

(ङ) सहकारी संस्थाको नीति, योजना, बजेट तथा वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गरी साधारण सभासमक्ष पेश गर्ने,

(च) सहकारी संस्थाको सदस्यता प्रदान गर्ने तथा सदस्यताबाट हटाउने,

(छ) शेयर नामसारी तथा फिर्तासम्बन्धी आवश्यक कार्य गर्ने,

(ज) सम्बन्धित संघको सदस्यता लिने,

(झ) विनियम तथा आन्तरिक कार्यविधि तयार गरी साधारण सभामा पेशगर्ने,

(ञ) सहकारी संस्थाको कार्यक्षेत्रभित्र संस्थाको कारोवार तथा व्यवसायको हित प्रवर्द्धनको लागि आवश्यक कार्य गर्ने गराउने,

(ट) तोकिएबमोजिमका अन्य कार्यहरु गर्ने।

४१. <u>**संचालक पदमा बहाल नरहने:**</u> देहायको कुनै अवस्थामा संचालक आफ्नो पदमा बहालमा रहन सक्ने छैनः

(क) निजले दिएको राजिनामा स्वीकृत भएमा,

(ख) निजलाई दफा ४२ को उपदफा (१) बमोजिम सञ्चालकबाट हटाउने निर्णय भएमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(ग) निज एकभन्दा बढी संस्थाको संचालक रहेमा,

(घ) निज सोही वा अर्को संस्थाको कर्मचारी रहेमा,

तर दफा ३८ को उपदफा (४) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा लेखिएको विषयमा सोही वमोजिम हुनेछ,

(ङ) निज सोही वा अर्को सहकारी संस्थाको लेखा सुपरीवेक्षण समितिको संयोजक र सदस्य पदमा रहेमा,

(च) निजको मृत्यु भएमा,

(छ) नैतिक पतन देखिने फौजदारी अभियोग प्रमाणित भएमा।

४२. <u>संचालकलाई पदबाट हटाउन सक्नेः</u> (१) साधारण सभाले बहुमतको निर्णयबाट देहायको कुनै अवस्थामा संचालकलाई समितिको संचालक पदबाट हटाउन सक्नेछः

(क) आर्थिक हिनामिना गरी सम्बन्धित संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएको ठहर भएमा,

(ख) सम्बन्धित सहकारी संस्थाको कारोवार सम्बन्धी विषयको गोपनियता भंग गरेको ठहर भएमा,

(ग) सम्बन्धित सहकारी संस्थाको कारोवार र व्यवसायसँग प्रतिस्पर्धा हुने गरी समान प्रकृतिको कारोवार वा व्यवसाय गरेमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(घ) सम्वन्धित सहकारी संस्थाको अहित हुने कुनै कार्य गरेको ठहर भएमा,

(ङ) निज शारीरिक तथा मानसिकरुपमा कामगर्न नसक्ने अवस्था रहेमा,

(च) संचालक हुनेको लागि यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियम वा विनियममा

उल्लेखित योग्यता नरहेमा,

(छ) कालोसूचीमा परेमा ।

(२) कुनै संचालकलाई समितिको पदबाट हटाउने निर्णय गर्नु अघि त्यस्तो संचालकलाई साधारण सभा समक्ष सफाई पेश गर्न मनासिव माफिकको मौका दिनुपर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको अवधिभित्र कुनै सञ्चालकले सफाई पेश नगरेमा वा निजले पेश गरेको सफाई सन्तोषजनक नभएमा साधारण सभाले त्यस्तो सञ्चालकलाई हटाउन सक्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम सञ्चालकको पदबाट हटाइएको सदस्य समितिको दुई कार्यकालसम्मको निर्वाचनमा उम्मेदवार बन्न पाउनेछैन।

(५) उपदफा (३) बमोजिम कुनै संचालक पदबाट हटेमा त्यस्तो पदमा सधारण सभाले बाँकी अवधिको लागि अर्को संचालकको निर्वाचन गर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

४३. **निजी स्वार्थ समावेश भएको निर्णय प्रकृयामा संलग्न हुन नहुने:** (१) सञ्चालकले आफ्नो निजी स्वार्थ समावेश भएको निर्णय प्रक्रियामा संलग्न हुनुहुँदैन।

(२) सञ्चालकले आफूलाई मात्र व्यक्तिगत फाइदा हुने गरी सहकारी संस्थामा कुनै कार्य गर्न गराउन हुँदैन।

(३) कुनै सञ्चालकले उपदफा (१) को विपरीत हुने गरी वा आफ्नो अधिकार क्षेत्र भन्दा बाहिर गई कुनै काम कारबाही गरे वा गराएमा त्यस्तो काम कारबाही प्रति त्यस्तो सञ्चालक व्यक्तिगत रूपमा उत्तरदायी हुनेछ र त्यस्तो काम कारबाहीबाट सहकारी संस्था, सदस्य वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई हानी नोक्सानी हुन गएको रहेछ भने त्यस्तो हानी नोक्सानी निजबाट असूल उपर गरिनेछ।

४४. **समितिको विघटन:** (१) साधारण सभाले देहायको अवस्थामा समितिको विघटन गर्न सक्नेछ:

(क) समितिको वदनियतपूर्ण कार्यबाट सहकारी संस्थाको कारोवार जोखिममा परेमा,

(ख) सहकारी संस्थाले तिर्नु पर्ने दायित्व तोकिएको समयमा भुक्तान गर्न नसकेमा,

(ग) विनियममा उल्लिखित उद्देश्य र कार्य विपरीतको कार्य गरेमा,

(घ) समितिले आफ्नो जिम्मेवारी र दायित्व पूरा नगरेमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(ङ) यो ऐन वा यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियमावलीमा उल्लेखित शर्त वा रजिस्ट्रारले दिएको निर्देशनको बारम्बार उल्लंघन गरेमा।

(२) उपदफा (१) बमोजिम समिति विघटन भएमा साधारण सभाले तत्काल नयाँ समितिको निर्वाचन नहुन्जेलसम्मको लागि संस्थाको व्यवसायिक कार्य बाहेकका दैनिक प्रशासनिक कार्य गर्न तीन सदस्यीय तदर्थ समिति गठन गर्नेछ र त्यस्तो तदर्थ समितिले बढीमा तीन महिनाभित्र साधारण सभा बोलाइ नयाँ समिति गठन गर्नुपर्नेछ।

(३) समितिले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम वमोजिम रजिस्ट्रार वा रजिष्ट्रारले तोकेको अधिकारीले दिएको निर्देशन पालन नगरेमा वा दफा ३७ को उपदफा (२) बमोजिम पेश भएको प्रतिवेदन समेतको आधारमा सहकारी रजिष्ट्रारले समितिलाई उजुरी वा निरीक्षणको आधारमा देखिएका विषय वस्तुको गाम्भीर्यताको आधारमा बढीमा ६ महिनाको समय दिई सुधार गर्ने मौका दिन सक्नेछ र त्यस्तो समयावधिभित्र पनि सुधार नगरेमा त्यस्तो समिति विघटन गर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम समिति विघटन भएमा त्यसरी विघटन भएको मितिले तीन महिनाभित्रमा अर्को समितिको निर्वाचन सम्पन्न गराउन र त्यस्तो निर्वाचन नभएसम्म सहकारी संस्थाको दैनिक कार्य संचालन गर्न सहकारी रजिष्ट्रारले तोकिएबमोजिमको एक तदर्थ समिति गठन गर्नुपर्नेछ।

(५) यस दफाबमोजिम अर्को समितिको निर्वाचन गराउँदा लागेको सम्पूर्ण खर्च सम्वन्धित सहकारी संस्थाले व्यहोर्नेछ।

४५. <u>लेखा सुपरीवेक्षण समितिको गठनः</u> (१) सहकारी संस्थामा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई सुदृढ गर्न तोकिएबमोजिमको योग्यता पुगेको एकजना संयोजक र दुईजना सदस्यहरु रहने गरी साधारण सभाले निर्वाचनबाट लेखा सुपरीवेक्षण समिति गठन गर्नेछ।

(२) एउटै परिवारको एकभन्दा बढी व्यक्ति एकै अवधिमा एउटै सहकारी संस्थाको सञ्चालक वा लेखा सुपरीवेक्षण समितिको संयोजक वा सदस्य पदमा उम्मेदवारी बन्न र निर्वाचित हुन सक्नेछैन।

४६. <u>लेखा सुपरीवेक्षण समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारः</u> (१) लेखा सुपरीवेक्षण समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः

(क) प्रत्येक चौमासिकमा सहकारी संस्थाको आन्तरिक लेखा परीक्षण गर्ने गराउने,

(ख) आन्तरिक लेखा परीक्षण गर्दा लेखा परीक्षणका आधारभूत सिद्धान्तहरुको पालना गर्ने गराउने,

(ग) वित्तीय तथा आर्थिक कारोवारको निरीक्षण तथा मूल्याङ्कन गर्ने,

(घ) समितिको काम कारवाहीको नियमित सुपरीवेक्षण गर्ने र समितिलाई आवश्यक सुझाव दिने,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश

(ङ) साधारण सभाको निर्देशन, निर्णय तथा समितिको निर्णय कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने,

(च) लेखासम्बन्धी प्रतिवेदन र समितिको काम कारवाहीको सुपरिवेक्षण सम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन साधारण सभासमक्ष पेश गर्ने,

(छ) आफूले पटक-पटक दिएका सुझाव कार्यान्वयन नभएको कारणबाट कुनै सहकारी संस्थाको हितमा प्रतिकूल असर परेमा वा त्यस्तो संस्थाको नगद वा जिन्सी सम्पत्तिको व्यापकरूपमा हिनामिना वा अनियमितता भएको वा संस्था गम्भीर आर्थिक सङ्कटमा पर्न लागेकोमा सोको कारण खुलाई विशेष साधारण सभा बोलाउन समितिसमक्ष सिफारिस गर्ने,

(ज) आवश्यक परेमा आन्तरिक लेखा परीक्षक नियुक्तिका लागि तीन जनाको नाम सञ्चालक समितिमा सिफारिस गर्ने,

(२) लेखा सुपरीवेक्षण समितिको संयोजक वा सदस्य सहकारी संस्थाको दैनिक आर्थिक प्रशासनिक कार्यमा सहभागी हुन पाउनेछैन।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद – ७

बचत तथा ऋण परिचालन

४७. **सदस्यमा केन्द्रित भई बचत तथा ऋणको कारोवार गर्नुपर्नेः** (१) सहकारी संस्थाले आफ्ना सदस्यहरुको मात्र बचत स्वीकार गर्न, सोको परिचालन गर्न र सदस्यहरुलाई मात्र ऋण प्रदान गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने गरी दर्ता भएको संस्था बाहेक अन्य विषयगत वा बहुउद्देश्यीय संस्थाले बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्न पाउने छैन।

तर यो ऐन प्रारम्भ हुनुअघि बहुउद्देश्यीय वा विषयगत संस्थाको रुपमा दर्ता भई मुख्य कारोवारको रुपमा बचत तथा ऋणको कारोवार गर्दै आएको भए ती संस्थाले तीन वर्षभित्रमा बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार नहुने गरी दर्ता हुँदाका बखतमा उल्लेख गरिएको मुख्य कारोवार गर्ने गरी संस्थाहरुको मुख्य कारोवार गर्न सक्नेछन्।

(३) सहकारी संस्थाले सदस्यलाई प्रदान गर्ने ऋणमा रजिस्ट्रारले अन्यथा तोकेकोमा बाहेक सेवा शुल्क र नविकरण शुल्क सम्बन्धित संस्थाले तोकेबमोजिम हुनेछ।

(४) बचत तथा ऋणको ब्याजदरबीचको औषत अन्तर ६ प्रतिशतभन्दा बढी हुनेछैन

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(५) सहकारी संस्थाले प्रदान गरेको ऋणमा लाग्ने ब्याजलाई मूल ऋणमा पूँजिकृत गरी सोको आधारमा ब्याज लगाउन पाइनेछैन।

(६) सहकारी संस्थाले बचत रकम सदस्यबीच ऋण लगानी, संघीय सरकारले जारी गरेको ऋणपत्र वा नेपाल राष्ट्र बैंकले जारी गरेको ट्रेजरी बिल खरीद गर्न बाहेक अचल सम्पत्ति खरीद, पूर्वाधार निर्माण, कारोवारमा लगानी, फर्म वा कम्पनि वा कुनै बैंकको (राष्ट्रिय सहकारी बैंक बाहेक) शेयर खरीद वा अन्य कुनै प्रयोजनमा प्रयोग गर्नु हुदैंन ।

(७) सहकारी संस्थाले प्राथमिक पूँजीकोषको पन्ध्र गुणासम्म बचत संकलन गर्न सक्नेछ।

<u>स्पष्टिकरणः</u> यस उपदफाको प्रयोजनको लागि "प्राथमिक पूंजी कोष" भन्नाले शेयर पूंजी र जगेडा कोष सम्झनुपर्छ।

(८) संस्था वा संघले दर्ता गर्दाका बखतका सदस्य बाहेक अन्य सदस्यलाई सदस्यता प्राप्त गरेको तीन महिना अवधि व्यतित नभई ऋण लगानी गर्न सकिनेछैन।

४८. <u>सन्दर्भ ब्याजदरसम्वन्धी व्यवस्था तोक्न सक्नेः</u> (१) बचत तथा ऋणको सन्दर्भ व्याजदर संघीय सहकारी ऐनबमोजिम हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको सन्दर्भ व्याजदर सहकारी संस्थाका लागि निर्देशक व्याजदर हुनेछ।

४९. <u>व्यक्तिगत बचतको सीमाः</u> संस्थामा सदस्यको व्यक्तिगत बचतको सीमा सम्वन्धित संस्थाको विनियममा तोकिएबमोजिम हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद - ८

आर्थिक स्रोत परिचालन

५०. **शेयर विक्री तथा फिर्ता सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) सहकारी संस्थाले आफ्नो सदस्यलाई शेयर विक्री गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सहकारी संस्थाले एकै सदस्यलाई आफ्नो कुल शेयर पूँजीको बीस प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी शेयर विक्री गर्न सक्नेछैन।

तर नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व वा नियन्त्रण भएको संस्था वा निकायको हकमा भने यो बन्देज लागू हुनेछैन।

(३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि राष्ट्रिय सहकारी बैंकले आफ्नो शेयर सदस्यका अतिरिक्त संघीय सरकार वा प्रदेश सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व वा नियन्त्रण भएको संस्था वा निकायको हकमा यो बन्देज लागू हुनेछैन।

(४) सहकारी संस्थाको शेयरको अंकित मूल्य प्रति शेयर एकसय रुपैया हुनेछ।

(५) सहकारी संस्थाको शेयर पूँजी विनियममा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ।

(६) सहकारी संस्थाले खुल्ला बजारमा शेयर विक्री गर्न पाउनेछैन।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(७) सहकारी संस्थाको मूलधनको रुपमा रहेको कुनै सदस्यको शेयर सोही सहकारी संस्थाको ऋण वा दायित्व बाहेक अन्य कुनै ऋण वा दायित्व वापत लिलाम विक्री गरिनेछैन।

५१. <u>रकम फिर्ता तथा खाता संचालन सम्बन्धी व्यवस्थाः</u> (१) कुनै सदस्यले सहकारी संस्थाको सदस्यता त्याग गरी रकम फिर्ता लिन चाहेमा निजको कुनै दायित्व भए त्यस्तो दायित्व भुक्तान गरेको मितिले एक महिनाभित्र निजको बाँकी रकम तोकिएबमोजिम निजलाई फिर्ता गर्नुपर्नेछ।

(२) कुनै सदस्यले सहकारी संस्थामा जम्मा गरेको बचत फिर्ता माग गरेमा निजको कुनै दायित्व भए त्यस्तो दायित्व कट्टा गरी बाँकी रकम तोकिएबमोजिम निजलाई फिर्ता गर्नुपर्नेछ।

(३) सहकारी संस्थाले सबै प्रकारका बचत खाताहरु संचालन गर्न सक्नेछ।

५२. <u>ऋण वा अनुदान लिन सक्नेः</u> (१) सहकारी संस्थाले स्वदेशी वा विदेशी बैंक वा संस्था संस्था वा अन्य निकायबाट ऋण वा अनुदान लिन वा साझेदारीमा काम गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि विदेशी बैंक वा दातृ निकायबाट ऋण वा अनुदान लिनु अघि सम्बन्धित प्रदेश सरकारको सिफारिसमा प्रचलित कानूनबमोजिम संस्थाले संघीय सरकारको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(३) प्रदेश सरकारले तोकिएबमोजिमका आधार र मापदण्ड बमोजिम सहकारी संघ संस्थाहरुलाई अनुदान दिन सक्नेछ।

(४) कुनै सहकारी संस्थाले प्राप्त गरेको सहकारी अनुदान वा कुनै सेवा सुविधाको दुरुपयोग गरेको पाइएमा प्रचलित कानूनबमोजिम सरकारी बांकी सरह असुल उपर गरिनेछ।

५३. <u>संघीय सरकारको सुरक्षण प्राप्त गर्न सक्नेः</u> (१) सहकारी संस्थाले विदेशी बैङ्क वा निकायसंग लिने ऋणमा सुरक्षण प्राप्त गर्नु पर्ने भएमा त्यसको लागि प्रदेश सरकार मार्फत सङ्घीय कानून बमोजिम संघीय सरकारको स्वीकृति लिनुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सुरक्षण प्रदान गर्दा संघीय सरकारले आवश्यक शर्त तोक्न सक्नेछ।

परिच्छेद – ९

<u>सहकारी संस्थाको कोषको स्रोत</u>

५४. <u>सहकारी संस्थाको कोषको स्रोतः</u> (१) सहकारी संस्थाको कोषको स्रोतमा देहायबमोजिमको रकम रहनेछः

(क) शेयर बिक्रीबाट प्राप्त रकम,

(ख) बचतको रुपमा प्राप्त रकम,

(ग) ऋणको रुपमा प्राप्त रकम,

(घ) संघीय सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(ङ) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(च) विदेशी सरकार वा अन्तराष्ट्रिय संघ, संस्थाबाट प्राप्त अनुदान वा सहायताको रकम,

(च) व्यवसायिक कार्यबाट आर्जित रकम,

(छ) सदस्यता प्रवेश शुल्क।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (च) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नु अघि प्रदेश सरकारको सिफारिसमा प्रचलित कानूनबमोजिम संघीय सरकारको स्वीकृति लिनुपर्नेछ।

५५. __जगेडा कोषः__ (१) सहकारी संस्थामा एक जगेडा कोष रहनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायबमोजिमका रकमहरु रहनेछन्;

(क) आर्थिक वर्षको खूद बचत रकमको कम्तीमा पच्चीस प्रतिशत रकम,

(ख) कुनै संस्था, संघ वा निकायले प्रदान गरेको पूँजीगत अनुदान रकम,

(ग) जगेडाकोषको स्रोतबाट खरीद गरेका वा पूँजीगत लाभबाट प्राप्त भएको स्थिरसम्पत्ति विक्रीबाट प्राप्त रकम,

तर स्थिर सम्पत्ति खरीद गर्नका लागि शेयरकै प्रयोग गर्नुपर्ने उत्पादनमूलक सहकारी संघ संस्था, उद्योग, विशिष्टिकृत संघहरुको स्थिर सम्पत्ति वा दफा ६६ को उपदफा ६ बमोजिम धितो लिलामीको प्रक्रियाबाट प्राप्त हुने स्थिर सम्पत्ति विक्रीको रकम यस कोषमा राख्न बाध्य हुनेछैन।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश नं. १

(घ) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम मध्ये समितिले तोकेबमोजिमको रकम।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको कोषको रकम अविभाज्य हुनेछ।

५६. <u>संरक्षित पूँजी फिर्ता कोषः</u> (१) सहकारी संस्थामा एक संरक्षित पूँजी फिर्ता कोष रहने छ।

(२) दफा (५५) बमोजिमको जगेडा कोषमा सो दफाको उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिमको रकम छुट्याई बाँकी रहेको रकमको कम्तीमा पच्चीस प्रतिशत रकम उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा वार्षिक रुपमा जम्मा गर्नुपर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको रकम सदस्यले गरेको तोकिएबमोजिमको वार्षिक कारोवारको आधारमा सम्बन्धित सदस्यलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

५७. <u>सहकारी प्रवर्द्धन कोषः</u> (१) सहकारी संस्थामा एक सहकारी प्रवर्द्धन कोष रहनेछ।

(२) सहकारी संस्थाले सहकारी व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्नको लागि दफा ५५ बमोजिम जगेडा कोषमा सो दफाको उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिमको रकम छुट्याई बाँकी रहेको रकमको शुन्य दशमलव पाँच प्रतिशत हुन आउने रकम संघीय सहकारी ऐनमा व्यवस्था भएबमोजिमको सहकारी प्रवर्द्धन कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

५८. <u>अन्य कोष सम्बन्धी व्यवस्थाः</u> (१) दफा ५५, ५६ र ५७ मा उल्लिखित कोषका अतिरिक्त सहकारी संस्थामा तोकिएबमोजिमका अन्य कोषहरू रहन सक्नेछन्।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषको रकम शेयर लाभांश वितरण लगायत कोषको उद्देश्य पूर्तिका लागि विनियममा तोकिएबमोजिम उपयोग गर्न सक्नेछन्।

तर एक वर्षको शेयर लाभांशको रकम शेयर पूँजीको अठार प्रतिशतभन्दा बढी हुनेछैन।

(३) विशिष्टिकृत सहकारी संघले आर्जन गरेको मुनाफामा तोकिएबमोजिमका कोषहरु कटाई हुन आउने लाभांश विनियममा तोकिएबमोजिम शेयरपूँजीको अधिकतम चालीस प्रतिशत भन्दा बढी हुनेछैन।

परिच्छेद १०

<u>अभिलेख र सूचना</u>

५९. <u>अभिलेख राख्नु पर्नेः</u> (१) सहकारी संस्थाले साधारण सभा, समिति तथा लेखा सुपरीवेक्षण समिति बैठकको निर्णय तथा काम कारवाहीको अध्यावधिक अभिलेख सुरक्षित साथ राख्नु पर्नेछ।

(२) सहकारी संस्थाले आफूले गरेको सम्पूर्ण कारोवारहरुको लेखाको अभिलेख तथा अन्य आवश्यक अभिलेखहरु तोकिएबमोजिम सुरक्षित साथ राख्नु पर्नेछ ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

६०. **विवरण उपलब्ध गराउनु पर्ने:**(१) सहकारी संस्थाले प्रत्येक वर्ष देहायको विवरणहरु सहितको प्रतिवेदन साधारण सभा सम्पन्न भएको मितिले तीस दिनभित्र सहकारी रजिष्ट्रार समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ :

(क) कारोवारको चौमासिक र वार्षिक प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षण प्रतिवेदन,

(ख) वार्षिक कार्यक्रम, नीति तथा योजना,

(ग) खूद बचत सम्बन्धी नीति तथा योजना,

(घ) सञ्चालकको नाम, ठेगाना सहितको तीनपुस्ते विवरण तथा बाँकी कार्य अवधिको सूची,

(ङ) साधारण सभाको बैठक सम्बन्धी जानकारी,

(च) शेयर सदस्य संख्या र शेयर पूँजी,

(छ) सञ्चालक वा सदस्यले लिएको ऋण तिर्न बाँकी रकम,

(ज) विभिन्न कोषहरुको नाम र त्यहाँ कोषमा जम्मा रहेको रकम,

(झ) वार्षिक लगानी गर्ने ऋणको अधिकतम सीमा,

(ञ) सहकारी रजिष्ट्रारले समय-समयमा तोकिदिएको अन्य विवरण।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद – ११

लेखा र लेखापरीक्षण

६१. **कारोवारको लेखाः** सहकारी संघ वा संस्थाको लेखा दोहोरो लेखा प्रणालीमा आधारित र कारोवारको यर्थाथ स्थिति स्पष्टरुपमा देखिने गरी प्रचलित कानून बमोजिमको लेखामान (एकाउन्टिङ स्टान्डर्ड) र यस ऐन बमोजिम पालना गर्नुपर्ने अन्य शर्त मापदण्ड र प्रकृया बमोजिम राख्नु पर्नेछ।

६२. **लेखापरीक्षणः** (१) सहकारी संघ वा संस्थाले प्रत्येक आर्थिक वर्षको लेखापरीक्षण सो आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र प्रचलित कानून बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त लेखापरीक्षकद्वारा गराउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र कुनै सहकारी संस्थाले लेखा परीक्षण नगराएको पाइएमा त्यस्तो संस्थालाई पहिलो पटकलाई सचेत गराइ थप एक महिनाभित्र लेखापरीक्षण गराउन रजिष्ट्रार वा तोकिएको अधिकारीले निर्देशन दिन सक्नेछ। थप भएको एक महिनाभित्रमा पनि लेखापरीक्षण नगराएमा त्यस्ता संस्थालाई पचास हजारसम्म जरिवाना गरी रजिष्ट्रारले त्यस्तो संस्थाको लेखापरीक्षण थप १ महिनाभित्र इजाजतपत्र प्राप्त लेखापरीक्षकबाट गराउन निर्देशन दिन सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम लेखापरीक्षण गराउँदा लेखापरीक्षकलाई दिनुपर्ने पारिश्रमिक लगायतको रकम सम्वन्धित सहकारी संस्थाले व्यहोर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(४) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम लेखापरीक्षकले गरेको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन अनुमोदनको लागि साधारण सभासमक्ष पेश गर्नुपर्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम पेश भएको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन साधारण सभाबाट अनुमोदन हुन नसकेमा पुनः लेखापरीक्षणको लागि साधारण सभाले दफा ६३ को अधिनमा रही अर्को लेखापरीक्षक नियुक्त गर्नेछ।

६३. <u>लेखापरीक्षकको नियुक्तिः</u> (१) सहकारी संघ वा संस्थाको लेखापरीक्षण सम्बन्धी कार्य गर्न प्रचलित कानून बमोजिम इजाजतपत्र प्राप्त लेखापरीक्षकहरुको सूची मध्येबाट साधारण सभाले एकजना लेखापरीक्षक नियुक्त गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त लेखापरीक्षकको पारिश्रमिक तथा सुविधा साधारण सभाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम लेखापरीक्षक नियुक्त गर्दा एउटै व्यक्ति, फर्म वा कम्पनीलाई लगातार तीन आर्थिक वर्ष भन्दा बढी हुने गरी नियुक्त गर्न सकिनेछैन र त्यस्तो लेखापरीक्षक नियुक्तिको जानकारी सहकारी रजिष्ट्रार वा तोकिएको अधिकारीलाई पन्ध्र दिनभित्र दिनु पर्दछ।

(४) लेखापरीक्षण गर्न नियुक्त लेखा परीक्षक दफा ६४(३) बमोजिम अयोग्य भएमा वा निजको मृत्यु वा अन्य कारणले लेखा परीक्षण कार्य गर्न सम्भव नभएको कुरा पुष्टि हुने आधार र कारण खोली आगामी साधारण सभाबाट अनुमोदन गर्ने

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

संचालक समितिले रोष्टरमा भएका नामावलीको क्रमका आधारमा अर्को लेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण सम्पन्न गराउन सक्नेछ। त्यसरी लेखा लेखापरीक्षण गराएको जानकारी रजिष्ट्रार कार्यालयलाई दिनु पर्नेछ ।

६४. <u>लेखापरीक्षकमा नियुक्त हुन नसक्ने:</u> (१) देहायका व्यक्ति लेखापरीक्षकमा नियुक्त हुन तथा नियुक्त भइसकेको भए सो पदमा बहाल रहन सक्नेछैन:

(क) सम्वन्धित प्रदेशका सहकारी संस्थाको संचालक,

(ख) सम्बन्धित सहकारी संस्थाको सदस्य,

(ग) सहकारी संस्थाको नियमित पारिश्रमिक पाउने गरी नियुक्त सल्लाहकार वा कर्मचारी,

(घ) लेखापरीक्षण सम्बन्धी कसुरमा सजाय पाएको तीन वर्षको अवधि भुक्तान नभएको,

(ङ) दामासाहीमा परेको,

(च) नैतिक पतन देखिने फौजदारी कसुरमा अदालतबाट कसुरदार ठहरी सजाय भुक्तान भएको पाँच वर्ष अवधि पूरा नभएको,

(छ) दफा (६३) को उपदफा (३) बमोजिमको व्यक्ति, फर्म वा कम्पनी,

(ज) सम्बन्धित सहकारी संस्था वा संघसंग स्वार्थ बाझिएको व्यक्ति ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

(२) लेखापरीक्षकले आफू नियुक्त हुनुअघि उपदफा (१) बमोजिम अयोग्य नभएको कुरा सहकारी संस्थालाई लिखितरूपमा जानकारी गराउनुपर्नेछ।

(३) कुनै लेखापरीक्षक आफ्नो कार्यकाल समाप्त नहुँदै कुनै सहकारी संस्थाको लेखापरीक्षण गर्न अयोग्य भएमा वा सहकारी संस्थाको लेखापरीक्षकको पदमा कायम रहन नसक्ने स्थिति उत्पन्न भएमा निजले लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने वा गरिरहेको काम तत्काल रोकी सो कुराको जानकारी लिखितरूपमा सहकारी संस्थालाई दिनुपर्नेछ।

(४) यस दफाको प्रतिकूल हुनेगरी नियुक्त भएको लेखापरीक्षकले गरेको लेखापरीक्षण मान्य हुनेछैन।

परिच्छेद – १२

छुट, सुविधा र सहुलियत

६५. छुट, सुविधा र सहुलियतः (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि सहकारी संघ वा संस्थालाई देहाय बमोजिमको छुट, सुविधा र सहुलियत प्राप्त हुनेछः

(क) सहकारी संघ वा संस्थाले अचल सम्पत्ति बाहेक कारोवार सम्बन्धी कुनै लिखत रजिष्ट्रेशन गर्नु, गराउनु पर्ने छैन।

(ख) सहकारी संघ वा संस्थाले जगेडाकोष वा घरजग्गा कोषको रकमबाट आफ्नो कार्यालय तथा सेवा केन्द्रको भवन निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने

जग्गा जमिन लगायतका अचल सम्पत्ति खरीद गर्दा आय टिकट दस्तुर वा रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्ने छैन र त्यस्तो अचल सम्पत्ति खरीद गर्नुको कारण औचित्य समेत उल्लेख गरी साधारण सभाबाट निर्णय भएको हुनुपर्नेछ।

तर,

(१) व्यवसायिक प्रयोजनका लागि जग्गा जमिन लगायतका अचल सम्पत्ति खरीद गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम आय टिकट दस्तुर वा रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्नेछ।

(२) रजिष्ट्रेशन दस्तुर छुट प्राप्त गरी खरीद गरिएको जग्गा जमिन लगायतका अचल सम्पत्ति प्रयोग नगरी विक्री गरेमा सो वापत छुट पाएको रजिष्ट्रेशन दस्तुर फिर्ता गर्नुपर्नेछ।

(ग) सहकारी संघ वा संस्थाले ऋण लगानी गर्दा वा जमानत वापत राखेको जग्गा दृष्टिबन्धक पारित गर्दा कुनै पनि शुल्क लाग्नेछैन।

(२) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सहकारी संस्थाले दफा ५५ को उपदफा (२) को खण्ड (क) बमोजिम जगेडा कोष छुट्याएको रकम, दफा ५६ को उपदफा (२) बमोजिम संरक्षित पूँजी फिर्ताकोष र दफा ५७ को उपदफा (२) बमोजिम सहकारी प्रवर्द्धन कोषमा जम्मा गरेको रकममा आयकर लाग्ने छैन।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

तर संरक्षित पूँजी फिर्ता कोषबाट सदस्यले प्राप्त गरेको रकममा सदस्यको कर दायित्वका सम्बन्धमा प्रचलित कानूनबमोजिम हुनेछ।

(३) प्रदेश सरकारको अनुरोधमा संघीय सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सहकारी संस्थाले आफ्नो प्रयोगका लागि आयात गरिने मेशिनरी, औद्योगिक तथा कृषियन्त्र, उपकरण, पाटपूर्जा, कच्चा पदार्थ तथा ढुवानीका साधनहरुमा लाग्ने भन्सार महशुल वा मूल्य अभिबृद्धि कर प्रचलित कानून बमोजिम छुट दिन सक्नेछ।

(४) प्रदेश सरकारको अनुरोधमा संघीय सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सहकारी संघ वा संस्थाले उत्पादन गरेको मालसामानमा लाग्ने अन्तशुल्क वा मूल्य अभिबृद्धि कर प्रचलित कानूनबमोजिम आंशिक वा पूरै छुट दिन सक्नेछ।

(५) संघीय सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सहकारी संघ वा संस्थाले उत्पादन गरेको वस्तु निकासी गर्दा त्यस्तो वस्तुमा लाग्ने निकासी कर छुट र उद्योगलाई दिए सरह प्रचलित कानून बमोजिम निकासी नगद अनुदान दिन सक्नेछ।

(६) यस दफामा उल्लेखित छुटका अतिरिक्त औद्योगिक व्यवसाय गर्ने सहकारी संघ वा संस्थालाई प्रचलित कानून बमोजिम उद्योगले पाए सरहको र पूर्वाधार संरचना निर्माण तथा सञ्चालन वा विशेष उद्योग, व्यवसाय वा सेवा संचालन गर्ने सहकारी संस्थालाई प्रचलित कानून बमोजिम त्यस्तो उद्योग, व्यवसाय वा सेवाले पाए सरहको छुट, सुविधा र संरक्षण समेत प्राप्त हुनेछ।

(७) संघीय सरकार, प्रदेश सरकारले विपन्न ग्रामीण महिला, अपांगता भएका व्यक्ति, मुक्त कमैया, मुक्त हलिया,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

भूमिहीन कृषक, बेरोजगार, श्रमिक र दलित तथा अल्पसंख्यक जनजाति समेतका सीमान्तकृत उद्योगधन्दा प्रवर्द्धन गर्न प्रचलित कानून बमोजिम लाग्ने जुनसुकै कर आंशिक वा पुरै छुट दिन, वीउपूंजी, लागत सहभागिता अनुदान, सहुलियतपूर्ण ऋण लगायतको विशेष वित्तीय सुविधा तथा प्राविधिक टेवा प्रदान गर्न सक्नेछ।

(८) रुग्ण सार्वजनिक वा निजी उद्योग सहकारीकरण गरी श्रमिकहरुले आफ्नै स्वामित्वमा पुनः संचालन गर्न चाहेमा प्रदेश सरकारले उद्योगको प्रकृति हेरी मनासिव अनुपातमा बीउपूँजी, अनुदान, ऋण वा सहुलियतपूर्ण ऋण कायम गरी स्वामित्व हस्तान्तरण गर्न वा नीजि स्वामित्वको हस्तान्तरणमा कर छुट, जमानत वा उपयुक्त सहयोग गरी प्रोत्साहन दिन सक्नेछ । त्यसरी कर, छुट, जमानत वा उपयुक्त सहयोग गर्दा त्यसको आधार र कारण उद्देश्य खोली निर्णय गर्नुपर्नेछ।

(९) यस दफा बमोजिमको छुट, सुविधा र सहुलियत प्राप्ति सम्वन्धी प्रक्रिया तोकिएबमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद – १३

ऋण असूली तथा बाँकी बक्यौता

६६. **ऋण असूल गर्ने:** (१) कुनै सदस्यले सहकारी संघ वा संस्थासंग गरेको ऋण सम्झौता वा शर्त कबुलियतको पालना नगरेमा, लिखतको भाखाभित्र ऋणको साँवा, व्याज र हर्जाना चुक्ता नगरेमा वा ऋण लिएको रकम सम्झौता बमोजिमको काममा नलगाई दुरुपयोग गरेको देखिएमा त्यस्तो सदस्यले ऋण लिंदा राखेको धितोलाई सम्वन्धित सहकारी संस्थाले लिलाम बिक्री गरी वा अन्य

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

कुनै व्यवस्था गरी आफ्नो साँवा, ब्याज र हर्जाना असुल उपर गर्न सक्नेछ।

(२) कुनै सदस्यले सहकारी संघ वा संस्थामा राखेको धितो कुनै किसिमले कसैलाई हक छोडिदिएमा वा अन्य कुनै कारणबाट त्यस्तो धितोको मूल्य घट्न गएमा त्यस्तो ऋणीलाई निश्चित म्याद दिई थप धितो सुरक्षण राख्न लगाउन सकिनेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम ऋणीले थप धितो नराखेमा वा उपदफा (१) वा (२) बमोजिमको धितोबाट पनि साँवा, ब्याज र हर्जानाको रकम असूलउपर हुन नसकेमा त्यस्तो ऋणीको हक लाग्ने अन्य जायजेथाबाट पनि साँवा, ब्याज र हर्जाना असूलउपर गर्न सकिनेछ।

(४) यस दफा बमोजिम साँवा, ब्याज र हर्जाना असूलउपर गर्दा लागेको खर्चको रकम तथा असुलउपर भएको साँवा, ब्याज र हर्जानाको रकम कट्टा गरी रहन आएको रकम सम्वन्धित ऋणीलाइ एक महिनाभित्र फिर्ता दिनुपर्नेछ।

(५) यस दफा बमोजिम कुनै सहकारी संघ वा संस्थाले ऋणीको धितो वा अन्य जायजेथा लिलाम बिक्री गर्दा लिलाम सकार्ने ब्यक्तिको नाममा सो धितो वा जायजेथा प्रचलित कानून बमोजिम रजिष्ट्रेशन वा दाखिला खारेज गर्नको लागि सम्वन्धित कार्यालयमा लेखी पठाउने छ र सम्वन्धित कार्यालयले पनि तत्काल सोही बमोजिम रजिष्ट्रेशन वा दाखिल खारेज गरी सोको जानकारी सम्वन्धित संस्थालाई दिनुपर्नेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम धितो राखेको सम्पत्ति लिलाम बिक्री गर्दा कसैले सकार नगरेमा त्यस्तो सम्पत्ति सम्बन्धित सहकारी संस्था आफैले सकार गर्न सक्नेछ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम आफैले सकार गरेमा त्यस्तो सम्पत्ति सम्बन्धित सहकारी संस्थाको नाममा रजिष्ट्रेशन वा दाखिला खारेज गर्न सम्वन्धित कार्यालयमा लेखी पठाउनेछ र त्यसरी लेखी आएमा सम्बन्धित कार्यालयले सोही बमोजिम तत्काल रजिष्ट्रेशन वा दाखिला खारेज गरी दिनुपर्नेछ।

(८) ऋण असूली सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

६७. <u>कालोसूची सम्वन्धी व्यवस्थाः</u> (१) सहकारी संघ वा संस्थाबाट ऋण लिई रकमको अपचलन गर्ने वा भाखाभित्र ऋणको साँवा ब्याज फिर्ता नगर्ने व्यक्तिको नाम नामेशी सहित पटक-पटक ताकेता गर्दा पनि अटेर गर्नेको विवरण सार्वजनिक रुपमा कालोसूचीको रुपमा प्रकाशन गर्न सक्नेछ।

(२) कालोसूची प्रकाशन सम्वन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

६८. <u>बाँकी बक्यौता असूल उपर गर्नेः</u> कसैले सहकारी संघ वा संस्थालाई तिर्नु बुझाउनु पर्ने रकम नतिरी बाँकी राखेमा त्यस्तो रकम र सोको ब्याज समेत सहकारी संस्थाले त्यस्तो व्यक्तिको जायजेथाबाट असुल उपर गरी लिन सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश

६९. <u>रोक्का राख्न लेखी पठाउने:</u> (१) सहकारी संघ वा संस्थाले दफा ६६ र ६८ को प्रयोजनको लागि कुनै व्यक्तिको खाता एवं जायजेथाको स्वामित्व हस्तान्तरण नामसारी वा विक्री गर्न नपाउने गरी रोक्का राख्न सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम रोक्काको लागि लेखी आएमा सम्बन्धित निकायले प्रचलित कानून बमोजिम त्यस्तो व्यक्तिको खाता एवं जायजेथाको स्वामित्व हस्तान्तरण नामसारी वा विक्री गर्न नपाउने गरी रोक्का राखी दिनुपर्नेछ।

७०. <u>अग्राधिकार रहने:</u> कुनै व्यक्तिले सहकारी संघ वा संस्थालाई तिर्नु पर्ने ऋण वा अन्य कुनै दायित्व नतिरेमा त्यस्तो व्यक्तिको जायजेथामा संघीय सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको कुनै दावी भए त्यसको लागि रकम छुट्याई बाँकी रहन आएको रकममा सहकारी संस्थाको अग्राधिकार रहनेछ।

७१. <u>कारबाही गर्न बाधा नपर्ने:</u> कुनै सहकारी संघ वा संस्थाले ऋण असूली गर्ने सम्बन्धमा कुनै व्यक्ति वा सहकारी संस्था उपर चलाएको कुनै कारवाहीका कारणबाट त्यस्तो व्यक्ति वा संस्था उपर यस ऐन तथा प्रचलित कानून बमोजिमको कुनै कसूरमा कारवाही चलाउन रोक लगाएको मानिने छैन।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद – १४

<u>एकीकरण, विघटन तथा दर्ता खारेज</u>

७२. <u>एकीकरण तथा विभाजन सम्बन्धी व्यवस्था:</u> (१) यस ऐनको अधिनमा रही एक भन्दा बढी स्थानीय तहमा क्षेत्राधिकार भएको

दुई वा सो भन्दा बढी सहकारी संस्थाहरु एक आपसमा गाभिई एकीकरण गर्न वा एक सहकारी संस्थालाई भौगोलिक कार्यक्षेत्रको आधारमा दुई वा दुईभन्दा बढी सहकारी संस्थामा विभाजन गर्न सकिनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम एकीकरण वा विभाजन गर्दा सम्बन्धित सहकारी संस्थाका कूल कायम रहेको सदस्य संख्याको बहुमतबाट निर्णय हुनुपर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम एकीकरण वा विभाजन गर्ने निर्णय गर्दा एकीकरण वा विभाजनका उद्देश्य शर्त र कार्यविधि समेत खुलाउनु पर्नेछ।

(४) एकीकरण वा विभाजन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

७३. <u>विघटन र दर्ता खारेज</u> : (१) कुनै सहकारी संघ वा संस्थामा देहायको अवस्था विद्यमान भएमा साधारण सभाको तत्काल कायम रहेका दुई तिहाई बहुमत सदस्यको निर्णयबाट त्यस्तो सहकारी संघ वा संस्थाको विघटन गर्ने निर्णय गरी दर्ता खारेजीको स्वीकृतिका लागि समितिले सहकारी रजिष्ट्रार समक्ष निवेदन दिन सक्नेछः

(क) विनियममा उल्लिखित उद्देश्य तथा कार्य हासिल गर्न सम्भव नभएमा,

(ख) संस्थामा आवद्ध सदस्यको हित गर्न नसक्ने भएमा।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त निवेदन छानविन गर्दा त्यस्तो सहकारी संस्थाको विघटन गर्न उपयुक्त देखिएमा रजिस्ट्रारबाट त्यस्तो सहकारी संस्थाको दर्ता खारेज गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि रजिस्ट्रारबाट देहायको अवस्थामा सहकारी संस्थाको दर्ता खारेजको लागि सिफारिस सहितको प्रतिवेदन समिति समक्ष तत्काल पेश गर्नु पर्नेछ :

(क) लगातार दुई वर्षसम्म कुनै कारोबार नगरी निष्कृय रहेको पाइएमा,

(ख) कुनै सहकारी संस्थाले यो ऐन वा यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियमावली विपरीतको कार्य बारम्बार गरेमा,

(ग) विनियममा उल्लिखित उद्देश्य विपरीत कार्य गरेमा,

(घ) सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त विपरीत कार्य गरेमा ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम दर्ता खारेज गर्नुअघि समितिले त्यस्तो सहकारी संघ वा संस्थालाई सफाई पेश गर्नका लागि पन्ध्र दिनको समयावधि दिनु पर्नेछ र त्यस्तो सफाई पेश भएपछि एक महिनाभित्र समितिले आवश्यक निर्णय गर्नेछ।

(५) उपदफा (२) वा (३) बमोजिम सहकारी संघ वा संस्थाको दर्ता खारेज भएमा त्यस्तो सहकारी संघ वा संस्था विघटन भएको मानिनेछ।

(६) उपदफा (२) वा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि समितिले संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारले तोकेको सीमाभन्दा बढी रकम अनुदान प्राप्त गरेको संघ वा संस्थाको दर्ता खारेज गर्नुअघि सहकारी विषय हेर्ने प्रदेश सरकारको सम्वन्धित मन्त्रालयको स्वीकृति लिनुपर्नेछ।

(७) उपदफा (२) वा (३) बमोजिम कुनै सहकारी संघ वा संस्थाको दर्ता खारेजी भएमा त्यस्तो संघ वा संस्थाको दर्ता प्रमाणपत्र स्वतः रद्द भएको मानिनेछ।

७४. <u>लिक्वीडेटरको नियुक्तिः</u> (१) दफा (७३) बमोजिम कुनै सहकारी संघ वा संस्थाको दर्ता खारेज भएमा रजिस्ट्रारले लिक्वीडेटर नियुक्त गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सहकारी सम्बन्धी प्रचलित कानूनमा तोकिएको सीमासम्मको सम्पत्ति भएको सहकारी संघ वा संस्थाको हकमा रजिस्ट्रारले कुनै अधिकृतस्तरको कर्मचारीलाई लिक्वीडेटर नियुक्त गर्न सक्नेछ।

(३) लिक्वीडेटर सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

७५. **<u>लिक्यूडेशन पछिको सम्पत्तिको उपयोग</u>** : कुनै सहकारी संघ वा संस्थाको लिक्यूडेशन पश्चात सबै दायित्व भुक्तान गरी बाँकी रहन गएको सम्पत्तिको उपयोग प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद – १५

रजिष्ट्रार

७६. **<u>रजिस्ट्रार</u>**ः प्रदेश सरकारले प्रदेश निजामती सेवाको अधिकृत नवौं/दशौं तह वा राजपत्रांकित द्वितीय श्रेणीको अधिकृत कर्मचारीलाई प्रदेश सहकारी रजिष्ट्रार कार्यालयको प्रमुखको रुपमा कार्य गर्ने गरी तोक्नेछ।

७७. **<u>काम, कर्तव्य र अधिकार</u>** : यस ऐनमा अन्यत्र उल्लिखित काम, कर्तव्य तथा अधिकारको अतिरिक्त सहकारी रजिष्ट्रारको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछः

(क) सहकारी संस्था र संघको दर्ता र अध्यावधिक गर्ने,

(ख) सहकारी संस्था संघको साधारण सभा ठीक समयमा ठीक ढंगले भए नभएको अनुगमन गर्ने,

(ग) संघ संस्थाको लेखा परीक्षण कानूनबमोजिम भए/नभएको अनुगमन गर्ने,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(घ) सहकारी मूल्य मान्यता सिद्धान्त तथा ऐन नियम बमोजिम संचालन भए/नभएको नियमित अनुगमन गर्ने,

(ङ) आफूमा रहेको सहकारी संघ, संस्था दर्ता, खारेजी र लिक्विडेसन लगायतको अधिकार आवस्यकतानुसार अन्य अधिकृतस्तरको कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्ने,

(च) तोकिएबमोजिमको अन्य कार्य गर्ने।

परिच्छेद – १६

निरीक्षण तथा अनुगमन

७८. **निरीक्षण तथा हिसाव किताव जाँच गर्नेः** (१) रजिस्ट्रारले प्रदेश भित्र रहेको सहकारी संघ वा संस्थाको जुनसुकै बखत निरीक्षण तथा हिसाव जाँच गर्न, गराउन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण गर्दा वा हिसाव जाँच गर्दा रजिस्ट्रारले माग गरेको जानकारी सम्वन्धित संघ वा संस्थाले उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम निरीक्षण वा हिसाब जांच गर्दा कुनै सहकारी संघ वा संस्थाको काम कारवाही यो ऐन, यस ऐनअन्तर्गत बनेका नियम, निर्देशिका, मापदण्ड वा कार्यविधि बमोजिम नभएको पाइएमा रजिस्ट्रारले सम्वन्धित संस्थालाई

आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु त्यस्तो संघ वा संस्थाको कर्तव्य हुनेछ।

७९. <u>छानविन गर्न सक्ने</u> : (१) कुनै सहकारी संघ वा संस्थाको व्यवसायिक कारोवार सन्तोषजनक नभएको, सदस्यको हित विपरीत काम भएको सो संघ वा संस्थाको उद्देश्य विपरीत कार्य गरेको भनी त्यस्तो संस्थाको कम्तीमा पाँच प्रतिशत सदस्यले छानविनको लागि निवेदन दिएमा रजिस्ट्रारले त्यस्तो संस्थाको छानविन गर्न गराउन सक्नेछ।

(२)उपदफा (१) बमोजिम छानविन गर्दा माग गरेको विवरण वा कागजात उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ।

(३)उपदफा (१) वा (२) बमोजिम गरिएको छानविनको जानकारी सम्बन्धित सहकारी संघ वा संस्थालाई लिखित रुपमा दिनुपर्नेछ।

(४) छानविन पश्चात त्यस्तो संघ वा संस्थालाई सम्बन्धित अधिकारीले निर्देशन दिनुपर्ने देखिए रजिस्ट्रार समक्ष प्रतिवेदन बुझाउनु पर्नेछ।

८०. <u>बचत तथा ऋणको कारोवार गर्ने संस्था वा संघको निरीक्षण तथा अनुगमन सम्बन्धी विशेष व्यवस्था</u> : (१) बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने संस्था वा संघले अवलम्बन गर्ने अनुगमन प्रणाली तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(२) रजिस्ट्रारले बचत तथा ऋणको कारोवार गर्ने संघ वा संस्थाको तोकिएबमोजिमको अनुगमन प्रणालीमा आधारित भई निरीक्षण तथा अनुगमन गर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम संघ वा संस्थाको निरीक्षण तथा अनुगमन गर्दा रजिस्ट्रारले आवश्यकता अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक लगायत अन्य निकायको सहयोग लिन सक्नेछ।

८१. **<u>मन्त्रालयले निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने</u>:**(१) रजिस्ट्रारबाट कुनै सहकारी संघ वा संस्थाको निरीक्षण वा अनुगमन नभएको वा त्यस्तो निरीक्षण प्रभावकारी नभएकोले संघ संस्था र सदस्यको हितमा प्रतिकूल असर परेको भनी कुनै श्रोतबाट जानकारी हुन आएमा सम्वन्धित मन्त्रालयले त्यस्तो संस्थाको निरीक्षण तथा अनुगमन गरी सम्वन्धित सहकारी संघ वा संस्थालाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निर्देशन दिएमा त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु सम्वन्धित सहकारी संघ वा संस्थाको र रजिष्ट्रारको कर्तव्य हुनेछ।

(३) मन्त्रालयले यस दफा बमोजिम मन्त्रालयबाट भएको निरीक्षण तथा अनुगमन र दिइएको निर्देशनको सम्बन्धमा रजिस्ट्रारलाई समेत जानकारी दिनुपर्नेछ।

८२. **<u>संघले निरीक्षण तथा अनुगमन गर्नुपर्ने</u>:** (१) संघले आफ्ना सदस्यको काम कारवाही तोकिएबमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन सम्वन्धित प्रदेश सहकारी रजिष्ट्रार कार्यालयमा पेश गर्नुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(२) उपदफा १ बमोजिमको प्रतिवेदनमा देहायका विवरणहरु समावेश गर्नुपर्नेछः

क) अनुगमन गरेको संस्था संघको विवरण,

ख) संस्था वा संघमा यो ऐन र यो ऐन अनुसार बनेको नियम र विनियमको पालनाको अवस्था,

ग) सदस्यहरुले प्राप्त गरेको सेवा सुविधाको विवरण,

घ) सदस्यहरुको सहभागिताको स्तर,

ङ) संस्थाको आर्थिक तथा वित्तीय अवस्था तथा कोषको परिचालन,

च) तोकिएबमोजिमका अन्य व्यवस्था ।

(३) उपदफा २ बमोजिम संघले अनुगमन गर्दा आफू मातहतका कुनै संस्था वा संघको काम कारवाहीमा कुनै त्रुटी फेला परेमा त्यस्तो त्रुटी सच्याउन सम्वन्धित संस्था वा संघलाई सुझाव वा निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो सुझाव वा निर्देशनको पालना गर्नु सम्वन्धित संस्था वा संघको कर्तव्य हुनेछ।

(४) उपदफा ३ बमोजिम दिएको सुझाव वा निर्देशनको पालना नभएमा रजिष्ट्रार वा अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष कारवाहीका लागि सिफारिस गर्नेछ।

(५) उपदफा ३ बमोजिम दिएको सुझाव वा निर्देशन सम्वन्धित संघको वार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

८३. <u>**वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने :**</u> (१) रजिस्ट्रारबाट आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले तीन महिनाभित्र सहकारी संघ वा संस्थाको निरीक्षण सम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रतिवेदनमा देहायको विवरण खुलाउनु पर्नेछः

(क) संचालनमा रहेका सहकारी संघ वा संस्थाको विवरण,

(ख) अनुगमन गरिएका सहकारी संघ वा संस्थाको संख्या तथा आर्थिक कारोवारको विवरण,

(ग) सहकारी संघ वा संस्थामा सहकारी सिद्धान्त र यो ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, विनियम तथा आन्तरिक कार्यविधि पालानाको अवस्था,

(घ) संस्थाको सदस्यले प्राप्त गरेको सेवा सुविधाको अवस्था,

(ङ) सहकारी संघ वा संस्थाको क्रियाकलापमा सदस्यको सहभागिताको स्तर र अनुपात,

(च) सहकारी संघ वा संस्थालाई प्रचलित कानूनबमोजिम प्रदान गरिएको वित्तीय

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

अनुदान तथा छुट सुविधाको सदुपयोगको अवस्था,

(छ) सहकारी संघ वा संस्थाको आर्थिक क्रियाकलाप तथा वित्तीय अवस्था सम्बन्धी तोकिएबमोजिमका विवरण,

(ज) सहकारी संघ वा संस्थामा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको अवस्था,

(झ) सहकारी संघ संस्था, सुशासन तथा जिम्मेवारीको अवस्था,

(ञ) सहकारी संस्थामा रहेको कोषको विवरण,

(ट) संरक्षित पूँजी फिर्ता कोष वितरणको अवस्था,

(ठ) सहकारीको नीति निर्माणमा सहयोग पुग्ने आवश्यक कुराहरु,

(ड) सहकारी संघ वा संस्थाको दर्ता, खारेजी तथा विघटन सम्बन्धी विवरण,

(ढ) संघ वा संस्थाले संचालन गरेको दफा १९ बमोजिमको कारोबार, व्यवसाय, उद्योग वा परियोजनाको विवरण,

(ण) तोकिएबमोजिमका अन्य विवरण।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद– १७

समस्याग्रस्त संघ वा संस्था सम्वन्धी व्यवस्था

८४. **संघ वा संस्था समस्याग्रस्त भएको घोषणा गर्न सकिनेः** (१) यस ऐनबमोजिम गरिएको निरीक्षण वा हिसाब जाँचबाट कुनै संस्था वा संघमा देहायको अवस्था विद्यमान रहेको देखिएमा सहकारी रजिष्ट्रारले त्यस्तो संघ वा संस्थालाई समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको रूपमा घोषणा गर्न मन्त्रालय समक्ष सिफारिस गर्नुपर्नेछः

(क) सदस्यको हित विपरीत हुने गरी कुनै कार्य गरेको,

(ख) संस्था वा संघले पूरा गर्नु पर्ने वित्तीय दायित्व पूरा नगरेको वा भुक्तानी गर्नु पर्ने दायित्व भुक्तानी गर्न नसकेको वा भुक्तानी गर्न नसक्ने अवस्था भएको,

(ग) सदस्यहरूको बचत निर्धारित शर्त बमोजिम फिर्ता गर्न नसकेको,

(घ) यो ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम तथा विनियम विपरीत हुने गरी संस्था वा संघ सञ्चालन भएको,

(ङ) संस्था वा संघ दामासाहीमा पर्न सक्ने अवस्थामा भएको वा उल्लेखनीय रूपमा गम्भीर आर्थिक कठिनाइ भोगिरहेको,

(च) कुनै संघ वा संस्थाले सदस्यको बचत रकम फिर्ता गर्नु पर्ने अवधिमा फिर्ता नगरेको भनी त्यस्तो संघ वा संस्थाका कम्तीमा पच्चीस जना सदस्यहरूले सहकारी रजिष्ट्रार समक्ष निवेदन दिएकोमा छानविन गर्दा खण्ड (क) देखि (ङ) सम्मको कुनै अवस्था विद्यमान भएको देखिएको।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको शिफारिस प्राप्त भएमा त्यस्तो संघ वा संस्थालाई मन्त्रालयले समस्याग्रस्त संघ वा संस्था घोषणा गर्न सक्नेछ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रचिलत कानून बमोजिम प्रदेश सरकारले गठन गरेको समितिले कुनै संघ वा संस्थालाई समस्याग्रस्त संघ वा संस्था घोषणा गर्न शिफारिस गरेमा वा समस्याग्रस्त भनी पहिचान गरेकोमा वा त्यस्तो आयोगमा परेको उजूरी संख्या, औचित्य समेतको आधारमा मन्त्रालयले त्यस्तो संघ वा संस्थालाई समस्याग्रस्त संघ वा संस्था घोषणा गर्न सक्नेछ र त्यस्तो घोषणा भएको संघ संस्था सम्बन्धी अन्य कार्य यस ऐन बमोजिम समितिले गर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद–१८

<u>कसुर, दण्ड जरिवाना तथा पुनराबेदन</u>

८५. **<u>कसुर गरेको मानिने :</u>** (१) कसैले देहायको कुनै कार्य गरेमा यस ऐन अन्तर्गतको कसुर गरेको मानिनेछ ।

(क) दर्ता नगरी वा खारेज भएको संस्था सञ्चालन गरेमा वा कुनै व्यक्ति, फर्म वा कम्पनीले आफ्नो नाममा सहकारी शब्द वा सो शब्दको अंग्रेजी रुपान्तरण राखी कुनै कारोबार, व्यवसाय, सेवा प्रबाह वा अन्य कुनै कार्य गरेमा,

(ख) सदस्यको बचत यस ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, विनियम बमोजिम बाहेक अन्य कुनै पनि प्रयोजनको लागि प्रयोग गरेमा,

(ग) तोकिएको भन्दा बढी रकम ऋण प्रदान गर्दा जमानत वा सुरक्षण नराखी ऋण प्रदान गरेमा,

(घ) समितिको सदस्य, व्यवस्थापक वा कर्मचारीले संस्थाको सम्पत्ति, बचत वा शेयर रकम हिनामिना गरेमा,

(ङ) ऋण असूल हुन नसक्ने गरी समितिका कुनै सदस्य, निजको नातेदार वा अन्य व्यक्ति वा कर्मचारीलाई ऋण दिई रकम हिनामिना गरेमा,

(च) समितिका कुनै सदस्यले एक्लै वा अन्य सदस्यको मिलोमतोमा संघ वा संस्थाको शेयर वा बचत रकम आफूखुशी परिचालन गरी संघ वा संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएमा,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

(छ) झुट्टा वा गलत विवरण पेश गरी कर्जा लिएमा, राखेको धितो कच्चा भएमा वा ऋण हिनामिना गरेमा,

(ज) संघ वा संस्थाले यस ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियम, विनियम विपरित लगानी गरेमा वा लगानी गर्ने उद्देश्यले रकम उठाएमा,

(झ) कृत्रिम व्यवसाय खडा गरी वा गराई ऋण लिए वा दिएमा,

(ञ) धितोको अस्वाभाविक रुपमा बढी मूल्याङ्कन गरी ऋण लिए वा दिएमा,

(ट) झुट्टा विवरणको आधारमा परियोजनाको लागत अस्वाभाविक रुपमा बढाई बढी ऋण लिए वा दिएमा,

(ठ) कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई एक पटक दिइसकेको सुरक्षण रीतपूर्वक फुकुवा नभई वा सो सुरक्षणले खामेको मूल्यभन्दा बढी हुनेगरी सोही सुरक्षण अन्य संस्थामा राखी पुनः ऋण लिए वा दिएमा,

(ड) संस्थाबाट जुन प्रयोजनको लागि ऋण सुविधा लिएको हो सोही प्रयोजनमा नलगाई अन्यत्र प्रयोग गरे वा गराएमा,

(ढ) संस्थाको कुनै कागजात वा खातामा लेखिएको कुनै कुरा कुनै तरिकाले हटाइ वा उडाइ अर्कै अर्थ निस्कने व्यहोरा पारी मिलाई लेख्ने वा अर्को भिन्नै श्रेस्ता राख्ने जस्ता काम गरेबाट आफूलाई वा अरु कसैलाई फाइदा वा हानि नोक्सानी गर्ने उद्देश्यले

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश नं. १

कीर्ते गर्न वा अर्काको हानि नोक्सानी गर्ने उद्देश्यले नगरे वा नभएको झुट्टा कुरा गरे वा भएको हो भनी वा मिति, अङ्क वा व्यहोरा फरक पारी सहीछाप गरी गराई कागजात बनाई वा बनाउन लगाई जालसाजी गरे वा गराएमा,

(ण) ऋणको धितो स्वरुप राखिने चल अचल सम्पत्ति लिलाम बिक्री वा अन्य प्रयोजनको लागि मूल्याङ्कन गर्दा मूल्याङ्कनकर्ताले कम, बढी वा गलत मूल्याङ्कन गरी संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने कार्य गरे वा गराएमा,

(त) संस्थालाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउने उद्देश्यले कसैले कुनै काम गराउन वा नगराउन, मोलाहिजा गर्न वा गराउन, कुनै किसिमको रकम लिन वा दिन, बिना मूल्य वा कम मूल्यमा कुनै माल, वस्तु वा सेवा लिन वा दिन, दान, दातव्य, उपहार वा चन्दा लिन वा दिन, गलत लिखत तयार गर्न वा गराउन, अनुवाद गर्न वा गराउन वा गैरकानूनी लाभ वा हानी पुऱ्याउने बदनियतले कुनै कार्य गरे वा गराएमा,

(थ) कुनै संघ वा संस्था सो को सदस्य वा बचतकर्ता वा तीमध्ये कसैलाई हानी नोक्सानी पुग्ने गरी लेखा परीक्षण गरे गराएमा वा लेखा परीक्षण गरेको झुट्टो प्रतिवेदन तयार पारेमा वा पार्न लगाएमा।

८६. <u>असल नियतले गरेको कामको बचाउ</u> : (१) यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, विनियम वा निर्देशिका वमोजिम असल नियतले गरेको कुनै काम कारवाहीको सम्बन्धमा मन्त्रालय वा विभाग वा

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

सहकारी सङ्घ संस्थाहरुको पदाधिकारी वा कर्मचारी व्यक्तिगत वा सामुहिक रुपले जवाफदेही हुने छैन तर असल नियतले गरेको काम हो होइन भन्ने सम्बन्धी उजुरी समिति समक्ष कसैले दिन सक्नेछ र सो सम्बन्धी निर्णय तोकिएबमोजिम समितिले गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रक्रिया पूरा नगरी र बदनियतसाथ गरिएको कार्यको कुनै बचाउ हुनेछैन।

८७. <u>सजायः</u> (१) कसैले दफा ८५ को कसूर गरेमा देहायबमोजिमको सजाय हुनेछ :

(क) खण्ड (क), (ग), (ड) र (थ) को कसूरमा एक बर्षसम्म कैद र एक लाख रुपैंयासम्म जरिवाना,

(ख) खण्ड (ठ) को कसूरमा दुई बर्षसम्म कैद र दुई लाख रुपैंयासम्म जरिवाना,

(ग) खण्ड (ख) को कसूरमा बिगो बराबरको रकम जरिवाना गरी तीन बर्षसम्म कैद,

(घ) खण्ड (घ), (ङ), (च), (छ), (ज), (झ), (ञ), (ट), (ण) र (त) को कसूरमा बिगो भराई बिगो बमोजिम जरिवाना गरी देहाय बमोजिमको कैद हुनेछ :

(१) दश लाख रुपैयाँसम्म बिगो भए एक वर्षसम्म कैद,

(२) दश लाख रुपैयाँ भन्दा बढी पचास लाख रुपैयाँसम्म बिगो भए दुई वर्षदेखि तीन वर्षसम्म कैद,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(३) पचास लाख रुपैयाँ भन्दा बढी एक करोड रुपैयाँसम्म बिगो भए तीन वर्षदेखि चार वर्षसम्म कैद,

(४) एक करोड रुपैयाँ भन्दा बढी दश करोड रुपैयासम्म बिगो भए चार वर्षदेखि ६ वर्षसम्म कैद,

(५) दश करोड रुपैंयाँ भन्दा बढी एक अर्ब रुपैयाँसम्म बिगो भए छ वर्षदेखि आठ वर्षसम्म कैद,

(६) एक अर्ब रुपैयाँ भन्दा बढीजतिसुकै रुपैयाँ बिगो भए पनि आठ वर्षदेखि दश वर्षसम्म कैद,

(ङ) खण्ड (ढ) को कसूरमा दश बर्षसम्म कैद।

(२) दफा ८५ को कसूर गर्न उद्योग गर्ने वा त्यस्तो कसूर गर्न मद्दत पुऱ्याउने व्यक्तिलाई मुख्य कसूरदारलाई हुने सजायको आधा सजाय हुनेछ।

(३) दफा ८५ को कसूर गर्ने वा त्यस्तो कसूर गर्न मद्दत पुऱ्याउनु कुनै निकाय संस्था भए त्यस्तो निकाय संस्थाको प्रमुख कार्यकारी वा पदाधिकारी वा कार्यकारी हैसियतमा कार्य सम्पादन गर्ने व्यक्तिलाई सजाय हुनेछ।

८८. <u>जरिवाना हुने :</u> (१) दफा ९२ बमोजिम कसैको उजूरी परी संघ वा संस्थाको निरीक्षण अनुगमन वा हिसाब किताबको जाँच गर्दा वा अन्य कुनै व्यहोराबाट कसैले देहायको कुनै कार्य गरेको पाइएमा सहकारी रजिष्ट्रारले त्यस्तो कार्यको प्रकृति र गाम्भीर्यताको आधारमा त्यस्तो कार्य गर्ने व्यक्तिलाई पाँचलाख रुपैंयासम्म जरिवाना गर्नेछ :

अन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(क) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियम विपरीत सदस्यसँग ब्याज लिएमा,

(ख) संस्थाले प्रदान गर्ने बचत र ऋणको ब्याजदर बीचको अन्तर ६ प्रतिशत भन्दा बढी कायम गरेमा,

(ग) संस्थाले प्रदान गरेको ऋणमा लाग्ने ब्याजलाई मूल कर्जामा पूँजीकृत गरी सो को आधारमा ब्याज लगाएमा,

(घ) कुनै सदस्यलाई आफ्नो पूँजी कोषको तोकिएबमोजिमको प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी ऋण प्रदान गरेमा,

(ङ) संस्था दर्ता गर्दाका बखतका सदस्य बाहेक अन्य सदस्यलाई सदस्यता प्राप्त गरेको तीन महिना अवधि व्यतित नभई ऋण लगानी गरेमा,

(च) प्राथमिक पूँजी कोषको पन्ध्र गुणाभन्दा बढी हुने गरी बचत संकलन गरेमा,

(छ) शेयर पूँजीको अठार प्रतिशतभन्दा बढी शेयर लाभांश वितरण गरेमा,

(ज) संस्थाले आफ्नो कार्यक्षेत्र बाहिर गई कारोबार गरेमा वा गैर सदस्यसंग कारोवार गरेमा,

(झ) संस्थाले यो ऐन विपरीत कृत्रिम ब्यक्तिलाई आफ्नो सदस्यता दिएमा।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(२) उपदफा (१) मा लेखिएको व्यहोराबाट कसैले देहायको कुनै कार्य गरेको सहकारी रजिष्ट्रारले त्यस्तो कार्यको प्रकृति र गाम्भीर्यताको आधारमा त्यस्तो कार्य गर्ने व्यक्तिलाई तीनलाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछः

(क) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमबमोजिम दिएको कुनै निर्देशन वा तोकिएको मापदण्डको पालना नगरेमा,

(ख) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम दिनुपर्ने कुनै विवरण, कागजात, प्रतिबेदन, सूचना वा जानकारी नदिएमा,

(ग) यस ऐनबमोजिम निर्वाचन नगरी समिति तथा लेखा सुपरीवेक्षण समितिका पदाधिकारीहरु आफू खुशी परिवर्तन गरेमा

(घ) कुनै संस्थाले यस ऐनबमोजिम तोकिएको शर्त पालन नगरेमा,

(ङ) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत अन्य कार्य गरेमा।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिमको जरिवाना गर्नु अघि सहकारी रजिष्ट्रारले सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थालाई सफाई पेश गर्न कम्तीमा पन्ध्र दिनको समयावधि दिनु पर्नेछ।

८९. **<u>रोक्का राख्ने :</u>** (१) सहकारी रजिष्ट्रारले सम्बन्धित संस्थालाई दफा ८८ बमोजिम जरिवाना गर्नुका अतिरिक्त तीन महिनासम्म त्यस्तो संस्थाको कारोबार, सम्पति तथा बैङ्क खाता रोक्का राख्ने तथा सम्पत्ति रोक्का राख्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस प्राप्त भएमा त्यस्तो संस्थाको कारोबार, सम्पति वा बैङ्क खाता रोक्का राखी सो को जानकारी सहकारी रजिष्ट्रारले दिनुपर्नेछ।

९०. **<u>दोब्बर जरिवाना हुने :</u>** (१) दफा ८८ बमोजिम जरिवाना भएको व्यक्ति वा संस्थाले पुनः सोही कसूर गरेमा त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थालाई सहकारी रजिष्ट्रारले दोस्रो पटकदेखि प्रत्येक पटकको लागि दोब्बर जरिवाना गर्नेछ।

९१. **<u>अनुसन्धानको लागि लेखी पठाउन सक्ने :</u>** सहकारी रजिष्ट्रारले वा नेपाल राष्ट्र बैङ्कले यस ऐन बमोजिम आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकारको पालना गर्दा कसैले दफा ८५ बमोजिमको कसूर गरेको थाहा पाएमा त्यस्तो कसूरका सम्बन्धमा यस ऐन बमोजिम अनुसन्धान गर्नको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ।

९२. **<u>मुद्दा हेर्ने अधिकारी :</u>** दफा ८७ बमोजिमको सजाय हुने कसूर सम्बन्धी मुद्दाको कारवाही र किनारा सम्बन्धित जिल्ला अदालतबाट हुनेछ।

९३. **<u>उजूरी दिने हदम्याद :</u>**(१) कसैले दफा ८७ बमोजिमको सजाय हुने कसूर गरेको वा गर्न लागेको थाहा पाउने व्यक्तिले त्यसरी थाहा पाएको मितिले साठी दिनभित्र सहकारी रजिष्ट्रार समक्ष सूचना दिनु पर्नेछ र त्यस्तो सूचना पाउनसाथ रजिष्ट्रारले कानून बमोजिमको निकायमा लेखि पठाउनुपर्नेछ।

(२) कसैले दफा ८८ बमोजिम जरिवाना हुने कार्य गरेको थाहा पाउने व्यक्तिले त्यसरी थाहा पाएको मितिले नब्बे दिनभित्र रजिष्ट्रार समक्ष उजूरी दिनुपर्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

९४. **<u>पुनरावेदन गर्न सक्ने :</u>** (१) यस ऐन बमोजिम सहकारी रजिष्ट्रारको आदेश वा निर्णयउपर चित्त नबुझेमा सो निर्णयको जानकारी पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र प्रदेश सहकारी मन्त्रालय समक्ष पुनरावेदन गर्न सक्नेछ।

९५. **<u>असूल उपर गरिने :</u>** यस परिच्छेद बमोजिम कुनै व्यक्तिले तिर्नुपर्ने जरिवाना वा कुनै रकम नतिरी बाँकी रहेकोमा त्यस्तो जरिवाना वा रकम निजबाट सरकारी बाँकी सरह असूल उपर गरिनेछ।

९६. **<u>व्यवस्थापन समिति सम्बन्धी व्यवस्था</u>** : (१) यस ऐन वा ऐन अन्तरगत बन्ने नियम बमोजिम कुनै संघ वा संस्थालाई संकटग्रस्त घोषणा गरिएकोमा त्यस्ता संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन तथा दायित्व भुक्तानी गर्न देहाय बमोजिको एक व्यवस्थापन समिति गठन हुनेछ।

क) प्रदेशको सहकारी हेर्ने मन्त्रालयको सचिव - अध्यक्ष

ख) प्रदेश सहकारी संघले तोकेको सदस्य - सदस्य

ग) प्रदेश सरकारबाट मनोनित सहकारी विज्ञ - सदस्य

घ) प्रदेश सहकारी रजिष्ट्रार - सदस्य-सचिव

(२) व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष र सदस्य सचिव बाहेक खण्ड ख र ग बमोजिम नियुक्त सदस्यहरुको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ र प्रदेश सरकारले आवश्यकता अनुसार निजहरुको पदावधि दुई वर्ष थप गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रदेश नं. १

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि व्यवस्थापन समितिको सदस्यको कार्य सम्पादन सन्तोषजनक नरहेमा प्रदेश सरकारले निजलाई पदबाट हटाउन सक्नेछ र त्यसरी रिक्त पदमा थप अवधीको लागि सदस्यको रिक्त पद पूर्ति गर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम व्यवस्थापन समितिको सदस्यलाई पदबाट हटाउनु अघि निजलाई सफाई पेश गर्ने मनासिब मौका दिनुपर्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम रिक्त हुन आएको व्यवस्थापन समितिको कुनै पदमा प्रदेश सरकारले उपदफा (१) को अधिनमा रही पूर्ति गर्नेछ।

(६) व्यवस्थापन समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

१७. <u>व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार</u> : व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :

(क) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको साधारण सभा, समिति तथा लेखा सुपरीवेक्षण समितिले यो ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम वा विनियम बमोजिम प्रयोग गर्न पाउने सम्पूर्ण अधिकार प्रयोग गर्ने,

(ख) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाका समितिको सदस्य, निजका परिवार, नातेदार, संस्थाका कर्मचारी,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

संस्था कम्पनीका कर्मचारी, सम्वद्ध तथ्यको जानकारी भएका वा मिलोमतोबाट कारोवार गरिरहेका अन्य व्यक्ति वा संस्था लगायत व्यवस्थापन समितिले आवश्यक ठानेका व्यक्तिलाई व्यवस्थापन समितिमा उपस्थित गराउने, सोधपुछ गर्ने, बयान लिने, आवश्यक कागजात पेश गर्न लगाउने,

(ग) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति तथा दायित्वको यकिन विवरण र तथ्याङ्क सङ्कलन गरी अध्ययन, विश्लेषण, लेखाजोखा र मूल्याङ्कन गर्ने,

(घ) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति जिम्मा लिने,

(ङ) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको काम कारवाही सम्बन्धी निर्णय तथा अभिलेख लगायतको सम्पूर्ण व्यवस्थापन आफ्नो नियन्त्रणमा लिने,

(च) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाले असूल गर्नु पर्ने ऋृण, बाँकी बक्यौता तथा अन्य रकम यो ऐन, यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम वा विनियम बमोजिमको प्रकृया अवलम्बन गरी असूल गर्ने,

(छ) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको धितोमा रहेको सम्पत्ति आवश्यकता अनुसार यो ऐन, यस ऐन

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

अन्तर्गत बनेको नियम वा विनियम बमोजिम लिलाम बिक्री गर्ने,

(ज) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति बिक्री गर्ने, उपयोग गर्ने तथा व्यवस्थापन गर्ने,

(झ) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाका सदस्य तथा बचतकर्ताको बचत तथा शेयर रकम सम्बन्धी अभिलेख तयार गर्ने,

(ञ) सदस्य तथा बचतकर्ताको बचत फिर्ता वा भुक्तानी दिने,

(ट) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन तथा दायित्व भुक्तानी गर्नको लागि यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम लिक्वीडेटरलाई भएको सबै अधिकार प्रयोग गर्ने,

(ठ) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको संचालक, कर्मचारी वा निजका परिवारको सदस्यले बचतकर्ताको बचत पूरै वा आंशिक रुपमा कुनै कम्पनी, संस्था वा आर्थिक कारोबार वा व्यवसायमा प्रयोग गरेको पाइएमा त्यसरी प्रयोग भएको रकम वा सोबाट बढे बढाएको सम्पत्ति कब्जामा लिने र सो सम्पत्तिमध्येबाट बचतकर्ताको बचत भरी भराउ गर्न लिलाम

बिक्री वा असूल उपर सम्बन्धी आवश्यक कारबाही गर्ने

(ड) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको तर्फबाट कानूनी प्रतिरक्षा गर्ने,

(ढ) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सञ्चालक र कर्मचारी वा निजहरुका परिवारका सदस्य वा अन्य व्यक्तिको नाममा राखेकोमा संस्था वा सङ्घको चल अचल सम्पत्ति वा संघ वा संस्थाको सम्पत्तिबाट खरिद गरेको अचल सम्पत्ति कब्जामा लिई त्यस्तो सम्पत्ति लिलाम बिक्री समेत गरी बचतकर्तालाई फिर्ता दिलाउने काम गर्ने,

९८. <u>लगत तयार गर्ने</u> : दफा ८४ को प्रयोजनको लागि समितिले देहायबमोजिमको लगत तयार गर्नेछ।

(क) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाका सदस्य, बचतकर्ता, ऋणी वा संस्था वा सङ्घले भुक्तानी दिनु पर्ने व्यक्ति वा संस्थाहरुको नामनामेशीको,

(ख) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको नाममा रहेको वा लगानी गरेको अर्पाटमेण्ट लगायतका अचल सम्पत्तिको,

(ग) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको समितिको सदस्य, कर्मचारी वा निजको परिवारको नाता सम्बन्ध

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

भएको व्यक्तिका नाममा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको खातामा रहेका नगद, सुन चाँदी तथा शेयर लगानीको,

(घ) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको स्वदेश तथा विदेशका जुनसुकै स्थानमा रहेका चल तथा अचल सम्पत्तिको।

९९. <u>दायित्व भुक्तानी गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था</u> : (१) समितिले समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको दायित्व भुक्तानी गर्नको लागि देहायको प्राथमिकता कायम गर्नु पर्नेछ :

(क) बचत जम्मा गर्दाको बखत निर्धारित शर्त बमोजिम सदस्यलाई बचत

भुक्तानी,

(ख) त्यस्तो संघ वा संस्थाको जायजेथा वा दफा ९७ को खण्ड (ठ) बमोजिमको सम्पत्ति सरकारी बाँकी बक्यौता वा कुनै हकदावी भएमा त्यस्तो बाँकी बक्यौता वा हकदावीको रकम भुक्तानी,

(ग) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थालाई अर्पाटमेन्ट वा जग्गाको लागि अग्रीम रुपमा रकम बुझाउने व्यक्तिहरुको भुक्तानी,

(घ) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाका तिर्नु बुझाउनु पर्ने व्यक्तिहरुलाई रकम भुक्तानी।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

(२) यस दफा बमोजिम समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पूर्ण दायित्व भुक्तानी गर्नको लागि त्यस्तो संघ वा संस्थाको सम्पत्तिले नखामेमा समितिले सदस्यको बचत फिर्ता तथा अन्य दायित्व भुक्तानी गर्दा दामासाहीको दरले गर्न सक्नेछ र त्यसरी सदस्यको बचत फिर्ता गर्दा समितिले तोकेको साना बचतकर्तालाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ।

१००. <u>**अधिकार सुम्पन सक्ने**</u> : समितिले समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन गर्दा आफूलाई प्राप्त अधिकार व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष, सदस्य वा कुनै सरकारी कर्मचारीले प्रयोग तथा पालन गर्न पाउने गरी सुम्पन सक्नेछ।

१०१. <u>**संस्था वा सङ्घको सम्पत्तिबाट व्यहोरिने**</u> : समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन गर्ने सिलसिलामा लाग्ने खर्च त्यस्तो संघ वा संस्थाको सम्पत्तिबाट तत्काल व्यहोर्न नसकिने भएमा सो प्रयोजनका लागि प्रदेश सरकारले रकम उपलब्ध गराउन सक्नेछ।

१०२. <u>**अधिकार स्वतः निलम्बन हुने**</u> : (१) यस ऐन बमोजिम समिति गठन भएको मितिदेखि समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको समिति, व्यवस्थापक तथा कर्मचारीको अधिकार समितिले कार्य प्रारम्भ गरेपछि स्वतः निलम्बन हुनेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन तथा दायित्व भुक्तानी सम्बन्धी कार्य गर्नको लागि त्यस्तो संघ वा संस्थाको समितिको सदस्य, व्यवस्थापक तथा कर्मचारीको निलम्बन फुकुवा गरी समितिले काममा खटाउन सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

(३) उपदफा (२) बमोजिम समितिले काममा खटाएको सो बमोजिमको जिम्मेवारी पूरा गर्नु सम्बन्धित व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ।

१०३. **दावी पेश गर्न सूचना दिनुपर्नेः** समितिले कार्य प्रारम्भ गरेपछि समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सदस्य, बचतकर्ता तथा साहूहरुलाई आफूले पाउनु पर्ने रकमको दावी पेश गर्न राष्ट्रियस्तरको दैनिक पत्रिकामा कम्तीमा पन्ध्र दिनको समयावधि दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नुपर्नेछ।

१०४.**लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने** : समितिले कार्य प्रारम्भ गरेको मितिले ६ महिनाभित्र त्यस्तो समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको लेखापरीक्षण गरी सोको प्रतिवेदन तयार गरी सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ।

१०५. **उपचारात्मक कार्य गर्न सक्ने** : यस ऐन बमोजिम भएको लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको आधारमा समस्याग्रस्त संघ वा संस्था पुनः सञ्चालन हुन सक्छ भन्ने आधार र कारण भएमा समितिले देहायका उपचारात्मक कार्यहरु गर्न सक्नेछ :

(क) समितिलाई व्यवस्थापन वा काम कारोबार सञ्चालन गर्न आदेश दिने,

(ख) सम्बन्धित संघ वा संस्थाका शेयर सदस्यहरु मध्येबाट अन्तरिम समितिको गठन गरी व्यवस्थापन वा काम कारोबार सञ्चालन गर्न लगाउने,

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

(ग) समिति विघटन गरी त्यस्तो संघ वा संस्थाको साधारण सभा बोलाई सोको व्यवस्थापन वा काम कारोबार सञ्चालन गर्न नयाँ समितिको गठन गर्ने वा गराउने,

(घ) सम्बन्धित संघ वा संस्था सदस्यको रहेको केन्द्रिय विषयगत सहकारी सङ्घ वा राष्ट्रिय सहकारी महासङ्घले समस्याग्रस्त सङ्घ वा संस्थाको पुनः सञ्चालनको विश्वसनीय कार्ययोजना पेश गरी पुनः संचालनको जिम्मेवारी लिन चाहेमा तोकिएबमोजिमको शर्त बन्देज सहित जिम्मेवारी दिने,

(ङ) व्यवस्थापन समितिले उपयुक्त देखेको अन्य सुधारात्मक र उपचारात्मक उपाय अवलम्बन गर्ने।

१०६. <u>समितिले लेखि पठाउन सक्ने</u> : (१) समितिले समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन वा दायित्व भुक्तानी सम्बन्धी कार्य गर्ने सिलसिलामा देहायको कार्य गर्न सम्बन्धित निकायसमक्ष लेखि पठाउन सक्नेछ :

(क) समितिको सदस्य, व्यवस्थापक तथा कर्मचारी वा निजको परिवारको सदस्य वा संघ वा संस्थाको कुनै बैङ्क वा वित्तीय संस्थामा भएको आर्थिक कारोबार वा खाता वा अन्य चल अचल सम्पत्ति रोक्का राख्न,

(ख) समितिको सदस्य, व्यवस्थापक वा कर्मचारीलाई राहदानी जारी नगर्न वा जारी भई सकेको भए सो राहदानी रोक्का राख्न,

(ग) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको ऋण नतिर्ने सदस्य वा व्यक्तिको नाम कालोसूचीमा समावेश गर्न।

(२) उपदफा (१) बमोजिम लेखी आएमा सम्बन्धित निकायले सो बमोजिम गरी गराई सोको जानकारी समितिलाई दिनुपर्नेछ।

१०७. <u>**सिफारिस गर्न सक्ने**</u> : (१) समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन वा दायित्व भुक्तानीको काम कारबाहीमा सहयोग नगर्ने वा त्यस्तो काम कारबाहीमा अवरोध सिर्जना गर्ने कुनै निकायको पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई विभागीय कारबाही वा अन्य आवश्यक कारबाही गर्न समितिले सम्बन्धित निकाय समक्ष सिफारिस गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सिफारिस प्राप्त भएमा अख्तियारवालाले त्यस्तो पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई प्रचलित कानूनबमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी विभागीय वा अन्य आवश्यक कारबाही गर्नु पर्नेछ।

(३) समितिले समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन वा दायित्व भुक्तानी सम्बन्धी काम कारबाही गर्दा दफा ८५ बमोजिमको कसूर भएको विश्वास गर्नु पर्ने मनासिब आधार

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

देखिएमा यस ऐन बमोजिम अनुसन्धान तहकिकात गरी मुद्दा दायर गर्न अधिकार प्राप्त निकायसमक्ष लेखी पठाउनेछ।

१०८. <u>प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने</u>ः समितिले समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन वा दायित्व भुक्तानी सम्बन्धी कार्य सम्पन्न गरेको एक महिनाभित्र देहायका विवरणहरु खुलाई मन्त्रालय समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछ।

(क) सदस्यको बचत रकम फिर्ता,

(ख) भुक्तानी भएको दायित्व,

(ग) बाँकी रहेको सम्पत्ति तथा दायित्व सम्बन्धी विस्तृत विवरण,

(घ) संघ वा संस्थाको सञ्चालन सम्बन्धमा प्रदेश सरकारले अवलम्बन गर्न पर्ने नीति सम्बन्धी सुझाव,

(ङ) व्यवस्थापन समितिले उपयुक्त देखेको अन्य विवरण।

१०९. <u>समितिका अध्यक्ष तथा सदस्यको सेवा शर्त</u> : (१) समितिका पदाधिकारीहरुको सुविधा प्रदेश सरकारले तोकेबमोजिम हुनेछ।

(२) समितिको अध्यक्ष र सदस्यले आफ्नो पदीय कर्तव्य पालनाको सिलसिलामा थाहा पाएको कुनै पनि सूचना वा जानकारी अनाधिकृत व्यक्तिलाई दिनुहुँदैन।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

१११०. **<u>सहयोग माग गर्न सक्नेः</u>** (१) समितिले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार प्रयोग गर्दा आवश्यकता अनुसार अन्य निकायको सहयोग माग गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम समितिले माग गरेको सहयोग उपलब्ध गराउनु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ।

(३) समितिले समस्याग्रस्त संघ वा संस्थाको सम्पत्ति व्यवस्थापन वा दायित्व भुक्तानी गर्दा सम्बन्धित निकायहरुसँग सम्वन्य गरी आफ्नो काम कारबाही अगाडि बढाउन सक्नेछ।

१११. **<u>विशेषज्ञ सेवा लिन सक्ने</u>** : (१) समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका प्राविधिक वा विशेषज्ञको सेवा लिन सक्नेछ।

(२) प्राविधिक वा विशेषज्ञको सेवा लिए बापत समितिले सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी पारिश्रमिक तथा सुविधा प्रदान गर्न सक्नेछ।

११२. **<u>समितिको कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्था</u>** : मन्त्रालयले समितिको सचिवालयको लागि आवश्यक पर्ने जनशक्ति लगायत भौतिक श्रोत साधन उपलब्ध गराउनेछ।

११३. **<u>अनुसन्धानको लागि लेखी पठाउन सक्नेः</u>** कानून विपरीत सहकारी सम्बन्धी कसूर गरेको थाहा पाएमा रजिस्ट्रारले त्यस्तो कसूरका सम्बन्धमा प्रचलित कानूनबमोजिम अनुसन्धान गर्नको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

परिच्छेद– १९

विविध

११४. **मताधिकारको प्रयोगः** (१) कुनै सदस्यले सहकारी संघ वा संस्थाको जतिसुकै शेयर खरिद गरेको भएतापनि सम्बन्धित संस्थाको कार्य सञ्चालनमा एक सदस्य एक मतको आधारमा आफ्नो मताधिकारको प्रयोग गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि संघको हकमा साधारण सभामा भाग लिने प्रयोजनको लागि तोकिएबमोजिम एकभन्दा बढी प्रतिनिधि पठाउन सकिनेछ। प्रतिनिधि पठाउने सम्बन्धी व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि एक संस्था वा संघबाट सम्बन्धित संघको समिति वा लेखा सुपरीवेक्षण समितिमा एकभन्दा बढी व्यक्ति निर्वाचित हुन सक्ने छैन।

११५. **सामाजिक परीक्षण गराउन सक्नेः** (१) सहकारी संघ वा संस्थाले विनियममा उल्लेखित उद्देश्यप्राप्त गर्नका लागि समितिबाट भएका निर्णय र कार्य, सदस्यहरूले प्राप्त गरेका सेवा र सन्तुष्टिको स्तर, सेवा प्राप्तिबाट सदस्यहरूको जीवनस्तरमा आएको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक तथा वातावरणीय पक्षमा सकारात्मक परिवर्तन लगायका विषयमा सामाजिक परीक्षण गराउन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम भएको सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदन छलफलको लागि समितिले साधारण सभा समक्ष पेश गर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पेश भएको सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन छलफल गरी साधारण सभाले आवश्यकता अनुसार समितिलाई निर्देशन दिन सक्नेछ।

(४) यस दफा बमोजिमको सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदनको एक प्रति सम्बन्धित सहकारी संघ वा संस्थाले सहकारी रजिष्ट्रार समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ।

११६. <u>आर्थिक सहयोग गर्न नहुनेः</u> सहकारी संघ वा संस्थाको रकम सदस्यबाहेक अरु कसैलाई सामाजिक कार्यमा बाहेक अन्य कार्यका लागि आर्थिक सहयोग गर्न पाइनेछैन र सामाजिक कार्यमा सहयोग गर्दा सहयोग गर्नु पर्ने आधार र कारण स्पष्ट खुलाई निर्णय गर्नुपर्नेछ ।

<u>स्पष्टिकरणः</u> यस दफाको प्रयोजनको लागि "सामाजिक कार्य" भन्नाले शिक्षा, स्वास्थ्य, वातावरण, संरक्षण, मानवीय सहायता, सहकारीता प्रबर्द्धन सम्बन्धी कार्यलाई जनाउँछ।

११७. <u>सहकारी शिक्षालय स्थापना सम्वन्धी व्यवस्थाः</u> (१) प्रदेश सरकारले विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा आधारभूत ज्ञान समावेश गर्नुका साथै सहकारी विद्यालय वा शिक्षालय (स्कूल अफ को-अपरेटिभ) स्थापना गर्न प्रोत्साहन वा आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं.

(२) सहकारी शैक्षिक क्रियाकलाप संचालन गर्ने सहकारी संस्था वा निकायको प्रमाणिकरण लगायत सहकारी शिक्षालय सम्वन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

११८. <u>अन्तर सहकारी कारोबार गर्न सक्नेः</u> यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सहकारी संस्थाहरूले तोकिएबमोजिम एक आपसमा अन्तर सहकारी कारोबार गर्न सक्नेछन्।

११९. <u>ठेक्कापट्टा दिन नहुनेः</u> सहकरी संस्थाले आफ्नो समितिको कुनै सञ्चालक वा लेखा सुपरीवेक्षण समितिका संयोजक वा सदस्य वा आफ्नो कर्मचारीलाई ठेक्कापट्टा दिनुहुदैन।

१२०. <u>सम्पत्ति शुध्दीकरणसंग सम्वन्धि कानूनी व्यवस्थापको पालना गर्नुपर्नेः</u> सहकारी संस्थाले सम्पत्ति शुध्दीकरण निवारण सम्वन्धी संघीय कानूनको व्यवस्थाका साथै तत्सम्वन्धमा नेपाल सरकारले जारी गरेका मापदण्ड र नेपाल राष्ट्र बैकको वित्तीय जानकारी इकाईबाट जारी भएका निर्देशिकाहरुको पालना गर्नुपर्नेछ।

१२१. <u>विवाद समाधानः</u> सहकारी संघ वा संस्थाका बीच कुनै विवाद उत्पन्न भएमा सो विवाद निरूपणका लागि तोकिएबमोजिम विवाद निरूपण समितिको गठन गर्न सकिनेछ।

१२२. <u>विज्ञापन गर्न नहुनेः</u> वचत तथा ऋणको कारोवारसँग सम्बन्धित विषयमा विज्ञापन गर्न पाइनेछैन तर सहकारी संघ/संस्थाले आफ्नो संस्थाको कारोवार तथा गतिविधिको सूचनाहरु प्रकाशन गर्न र व्यवसायिक उत्पादनको विज्ञापन गर्न यस ऐनले वाधा पर्नेछैन।

१२३. <u>स्थानीय सहकारी संघ, संस्थाको आवद्धताः</u> (१) स्थानीय तहमा दर्ता भएका सहकारी संस्थाहरु, विषयगत जिल्ला सहकारी संघ, जिल्ला

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

सहकारी संघ, प्रदेश विषयगत सहकारी संघ वा प्रदेश सहकारी संघमा आवद्ध हुन सक्नेछन्। यसरी आवद्ध भएका संस्थाहरुलाई सहकारी रजिष्ट्रारले अभिलेखीकरण गर्नेछ।

(२) प्रदेश विषयगत संघ वा प्रदेश सहकारी संघमा आवद्ध भई काम गर्ने सहकारी संस्थाहरुको अनुगमन प्रदेश सहकारी संघ र प्रदेश सहकारी रजिष्ट्रारले गर्न सक्नेछ।

१२४. <u>प्रोत्साहन गर्न सकिने</u>: सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धनका लागि उल्लेखनीय योगदान गर्ने व्यक्ति, सहकारी संघ वा संस्था वा अन्य निकायलाई तोकिएबमोजिम प्रोत्साहन गर्न सकिनेछ।

१२५. <u>विभागीय कारबाही हुने:</u> यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा उल्लेखित अधिकारको बदनियतपूर्ण प्रयोग गर्ने कर्मचारीलाई प्रचलित कानूनबमोजिम विभागीय कारबाही हुनेछ।

१२६. <u>सरकारी बाँकी सरह असूल उपर हुने:</u> कुनै सहकारी संघ वा संस्थाले प्राप्त गरेको सरकारी अनुदान वा कुनै सेवा सुविधा दुरूपयोग गरेको पाइएमा प्रचलित कानून बमोजिम सरकारी बाँकि सरह असूल उपर गरिनेछ।

१२७. <u>सङ्घीय कानून बमोजिम हुने व्यवस्था</u> : यस ऐनमा सङ्घीय कानून बमोजिम हुने भनी अन्यत्र उल्लेख भएका व्यवस्थाका अतिरिक्त देहायका विषयहरू र यस ऐन र नियममा उल्लेख नभएका विषय प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

(क) सहकारी संस्थालाई प्राप्त हुने छुट, सुबिधा र सहुलियत सम्बन्धी,

(ख) कालोसूचीमा राख्ने सम्बन्धी,

(ग) कर्जा सूचना केन्द्र सम्बन्धी,

(घ) संस्थाले आपसी सुरक्षण सेवा सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी,

(ङ) स्थिरीकरण कोषमा सहभागी हुने सम्बन्धी,

(च) सहकारी सिद्धान्त, मूल्य र मान्यता सम्बन्धी,

(छ) सहकारी वचत तथा कर्जा सुरक्षित कोष सम्वन्धी,

(ज) कर्जा असुली न्यायाधिकरण सम्बन्धी।

१२८. <u>कम्पनी सम्बन्धी प्रचलित ऐन लागू नहुने:</u> यस ऐन अन्तर्गत दर्ता भएको सहकारी संघ वा संस्थाको हकमा कम्पनी सम्बन्धी प्रचलित ऐन लागू हुनेछैन ।

१२९. <u>प्रचलित कानून बमोजिम कारबाही गर्न बाधा नपर्ने:</u> यस ऐनमा लेखिएको कुनै कुराले कुनै व्यक्ति उपर प्रचलित कानून बमोजिम अदालतमा मुद्दा चलाउन बाधा पुर्‍याएको मानिने छैन।

१३०. <u>नियम बनाउने अधिकार:</u> यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ।

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १

१३१. <u>निर्देशन दिन सक्ने</u> : यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि यस ऐन र प्रचलित कानून बमोजिम रजिष्ट्रारले सम्बन्धित निकाय वा अधिकारीलाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ।

१३२. <u>मापदण्ड, निर्देशिका वा कार्यविधि बनाई लागू गर्न सक्ने:</u> (१) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको अधिनमा रही सहकारी संघ वा संस्थाको दर्ता, सञ्चालन, निरीक्षण तथा अनुगमन लगायतका काम कारबाहीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न मन्त्रालयले अवश्यकता अनुसार मापदण्ड, निर्देशिका वा कार्यविधि बनाई लागू गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको मापदण्ड बनाउँदा आवश्यकता अनुसार सहकारी रजिष्ट्रार, नेपाल राष्ट्र बैङ्क र सम्बन्धित अन्य निकायको परामर्श लिन सकिनेछ।

१३३. <u>बचाउः</u> प्रदेश सहकारी ऐनको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने यसअघि दर्ता भएका सहकारी संघ संस्थाहरु यसै ऐन अन्तर्गत दर्ता भएको मानिनेछ।

प्रमाणीकरण मितिः- २०७६/०५/३०

आज्ञाले,
डा. विमल कुमार निर्मल
प्रदेश सरकारको सचिव

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश नं. १